

UiT Norges arktiske universitet

Juridiske fakultet

Straffeutmålingsmomenter ved seksuallovbrudd

En analyse av Høyesteretts avgjørelser etter lovendringen i 2010.

Marianne Nilsen

Masteroppgave i rettsvitenskap, JUR-3902, juni 2020

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Temaet.....	1
1.2	Bakgrunnen for avhandlingen	2
1.3	Avgrensninger	4
1.4	Fremstillingen videre.....	5
2	Seksuallovbruddene.....	6
2.1	Generelt	6
2.2	Seksuell omgang	7
2.3	Seksuell handling	10
2.4	Seksuell krenkende adferd.....	10
3	Straffeutmåling.....	11
3.1	Om straff og straffeutmåling	11
3.2	Utgangspunktet for straffeutmåling.....	12
3.2.1	Strafferammene	12
3.2.2	Straffeloven §§ 77 og 78	13
3.2.3	Lovgivers signaler i forarbeidene.....	14
3.2.4	Høyesteretts praksis om straffeutmåling	16
3.2.5	De enkelte normalstraffene	16
4	Skjerpene momenter.....	18
4.1	Forhold ved fornærmede	18
4.1.1	Sårbare fornærmede	18
4.1.2	Særlige konsekvenser for fornærmede.....	20
4.2	Forhold ved tiltalte	22
4.2.1	Gjentakelse	22
4.3	Relasjon mellom partene	23
4.3.1	Tillitsforhold.....	23

4.3.2	Aldersforskjell mellom partene	24
4.4	Overgrepets karakter	25
4.4.1	Overfallsvoldtekter	26
4.4.2	Manglende bruk av prevensjon og sædavgang.....	27
4.4.3	Gruppevoldtekt.....	28
4.4.4	Neddoping	30
4.4.5	Bilder.....	30
4.4.6	Andre særlige krenkende eller brutale overgrep	31
5	Formildende momenter	33
5.1	Forhold ved fornærmede	33
5.2	Forhold ved tiltalte	34
5.2.1	Mangler ved tiltaltes kognitive fungering	34
5.2.2	Tiltaltes alder.....	35
5.2.3	Andre belastninger for tiltalte.....	36
5.3	Tidligere seksuell relasjon mellom de involverte.....	37
5.4	Overgrepets karakter	39
5.5	Forhold etter handlingen	40
5.5.1	Tilståelser	40
6	Konklusjon	43
6.1	Oppsummering av funn.....	43
7	Kilder.....	1
	Lover	1
	Forarbeid	1
	Internasjonale kilder	1
	Rettspraksis	2
	Litteratur.....	3
	Artikler i tidsskrifter og artikkelsamlinger.....	3

Internettkilder	3
-----------------------	---

1 Innledning

1.1 Temaet

Denne masteroppgaven skal omhandle straffeutmåling ved seksuallovbrudd. Problemstillingen er hvilke straffeutmålingsmomenter som kan være relevante ved straffutmålingen og i hvilken grad de påvirker reaksjonsfastsettelsen.

Straffeutmålingsmomenter er hvilke forhold eller omstendigheter som er relevante ved straffutmålingen, og begrepet benyttes i denne avhandlingen som en fellesbetegnelse på skjerpene og formildende momenter. Skjerpene momenter er forhold eller omstendighet ved forbryteren eller offeret, eller selve forbrytelsen som taler for at lovbrøtteren bør idømmes strengere straff innenfor strafferammen. Formildende momenter er forhold eller omstendigheter ved forbrytelsen eller lovbrøtteren eller offeret som taler for at lovbrøtteren bør idømmes lavere straff innenfor strafferammen.

Utvalgte skjerpene og formildende momenter er opplistet i straffeloven §§ 78 og 79, men disse listene er ikke uttømmende.¹ I Norge har det vært tradisjon for at domstolene har hatt stor frihet til å fastsette straffen konkret i enkeltsaker, og herunder til en viss grad selv avgjøre hva som kan anses som skjerpene eller formildende momenter. Domstolene kan innenfor strafferammene ilegge strengere straff eller gi strafferabatt grunnet straffeutmålingsmomenter.

For seksuallovbruddens del ble det ved lovendring i 2010 ikke bare innført en betydelig øking i minstestrafene. Det ble også innført en viss innskrenking i domstolenes frihet til å fritt fastsette straff innenfor strafferammene. Det ble oppstilt normalstraffer for enkelte av bestemmelsene i kapittelet om seksuallovbrudd. Denne nyinnføringen skjedde i praksis ved at lovgiver i forarbeidene ga tydelige signaler om hvor straffenivået skal ligge i de tilfellene hvor det verken foreligger formildende eller skjerpene omstendigheter. Høyesterett slo tidlig fast at domstolene pliktet å legge signalene om normalstraff til grunn ved straffeutmålingen. At det nå skal tas utgangspunkt i et viss straffenivå innebærer at dersom domstolene skal avvike fra normalstrafene må avviket begrunnes i straffeutmålingsmomenter. Det er dermed nødvendig å kartlegge hvilke momenter som kan eller skal vektlegges, samt hvilke momenter det ikke er tillatt å vektlegge i straffeutmålingen. Itillegg må det fastlegges hvor stort påslag eller fradrag

¹ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff, heretter forkortet til «straffeloven», «2005-straffeloven» eller «strl.» Der betegnelsen «1902-straffeloven» eller «straffeloven av 1902» benyttes vises det til lov 22. mai 1902 nr. 10 – alminnelig borgerlig straffelov

skal gis i straffen som følge av det foreligger slike relevante momenter. Denne avhandlingens mål er å forsøke å kartlegge dette.

For flere av bestemmelsene i kapitlet om seksuallovbrudd er det ikke fastsatt normalstraff. Rettspraksis knyttet til disse bestemmelsene er likevel gjennomgått og vil bli behandlet i denne avhandlingen. Dette er gjort fordi straffeutmålingsmomentene som Høyesterett har funnet relevante i saker knyttet til disse bestemmelsene også vil være relevante ved anvendelse av bestemmelsene hvor det er oppstilt normalstraff.

1.2 Bakgrunnen for avhandlingen

Seksuallovbruddene varierer i alvorlighetsgrad, og voldtektene er anse som de mest alvorligste seksuallovbruddene. En rapport fra Kripos viste at det i 2018 ble det totalt anmeldt 8393 seksuallovbrudd, og voldtektsanmeldelser utgjorde 2268 anmeldelser, altså 27% av de anmeldte forholdene.² Denne rapporten oppgir kun anmeldte forhold, og det er grunn til å regne med at det er store mørketall.³ I en undersøkelse publisert av Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress i 2014 fremkommer det at 9,4% av kvinnene og 1,1% av mennene oppgir å ha bli tvunget til seksuell omgang i løpet av livet.⁴

Konsekvensene av seksualforbrytelser er omfattende og svært alvorlig for de som rammes av det. For ofre av voldtekter blir livet i mange tilfeller aldri det samme igjen. Posttraumatisk stresslidelse, depresjon, selvmordsproblematikk, sosial tilbaketrekning og angst er noen av plagene voldtekts ofre opplever i etterkant av seksuelle overgrep.⁵ Også for ofrenes pårørende er ettervirkningene en belastning. Voldtekter regnes som en av de største integritetskrenkelsene som et menneske kan oppleve, og det må derfor stilles krav til at samfunnet tar dette på alvor og straffer slike forhold strengt.

På grunn av alvorligheten og omfanget av seksuelle overgrep har diskusjonen rundt straffenivået ved de alvorligste seksualforbrytelsene rast i media de seneste årene, og det vært stilt store spørsmålstegn ved hvorvidt disse forbrytelsene straffes strengt nok. Denne debatten

² Politiet, Kripos rapport – Voldtektssituasjonen i Norge 2018 punkt 2.1.1

<https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/voldtekt-og-seksuallovbrudd/voldtektssituasjonen-i-norge-2018.pdf>,

³ *Ibid* punkt 1.1

⁴ Thoresen, Hjemdal « Vold og voldtekt i Norge – en forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv» punkt 9.1

https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/11/vold_og_voldtekt_i_norge.pdf

⁵ Norsk helseinformatikk (NHI.no), Psykiske reaksjoner etter seksuelle overgrep,

<https://nhi.no/forstehjelp/akuttmedisin/diverse/psykiske-reaksjoner-etter-seksuelle-overgrep/>,

har ført til en omfattende straffeskjerpning (se punkt 3.2.3). Derimot har det fra enkelte holdt vært hevdet at straffen har blitt for streng og skjematisk etter hevingen av straffenivået, blant annet for tilfeller av sovevoldtekter.⁶

Det har for det første vært hevdet at for strenge straffer kan føre til at færre blir dømt.⁷ I saker der skyldspørsmålet er knyttet til hvorvidt fornærmede motsatte seg handlingen og de involverte er unge mennesker og det har vært rus med i bildet kan den lange straffen bli et moment i vurderingen av skyld. Dette gjelder spesielt hos meddommere som kan kvie seg for å la unge mennesker starte voksenlivet med en lang fengselsdom. For høy straff kan også tenkes å føre til at færre forhold blir anmeldt og at dette vil gi høye mørketall. Dette kan særlig tenkes i tilfeller hvor ofte forbryter og offer kjenner hverandre fra før og er tilknyttet samme omgangskrets og nærmiljø.

Selv om alle seksuelle overgrep er en alvorlig integritetskrenkelse er det likevel slik at alvorlighetsgraden ansees å varierer utfra en rekke ulike forhold. Et tilfelle av sovevoldtekt kan være svært alvorlig for den som rammes, men en voldelig og brutal overfallsvoldtekt utført av flere gjerningsmenn vil være å anse som et mer alvorlig tilfelle enn en sovevoldtekt. De ulike strafferammene og normalstraffene kan til en viss grad fange opp dette. Likevel kan to tilfeller av seksuelle overgrep falle inn under samme strafferamme og normalstraff, selv om de varierer i alvorlighetsgrad. To tilfeller av f. eks. sovevoldtekt kan være svært ulike i alvorlighetsgrad. For å kunne fremheve at enkelte slike tilfeller er mer alvorlige enn andre blir derfor straffeutmålingsmomenter viktige verktøy i domstolens verktøykasse når straffen skal utmåles.

På bakgrunn av dette har jeg ønsket å se på hvordan straffene utmåles. Hva er det som gjør at noen får lavere straffer enn andre, og i hvor stor grad avviker straffeutmålingen fra maks- og minstestrafen som er oppgitt i lovbestemmelsene? Og hvor fritt står egentlig domstolene til å fastsette en rettferdig straff utfra de ulike omstendighetene i et tilfelle av seksuelle overgrep.

⁶ Se bl.a.: Rune Hansen, «Fra utuktig omgang til sovevoldtekt – straffeutmåling på ville veier», *Lov og Rett* 10 /2013 s. 688-701,

Intervju med Intervju med bistandsadvokatene Hege Salomon og Kristin Fagerheim Hammervik, *Advokatbladet* 6. nov. 2018, <https://www.advokatbladet.no/bistandsadvokater/bistandsadvokater-vil-gi-mulighet-til-a-fravike-minstestraft-i-voldtektssaker/115497>,

⁷ Intervju med advokat Harald Stabell i Klassekampen 5. aug. 2016

<https://www.klassekampen.no/article/20160805/ARTICLE/160809965>,

Vg artikkel 13.des. 2018

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/VR7PB4/vil-endre-minstestrafen-for-voldtekt-en-fallitterklaering>,

1.3 Avgrensninger

Avhandlingens tema knytter seg til straffeutmålingen, og i saksgangen befinner man seg da på stadiet etter at straffbarhetsvilkårene under ansvarslæren er funnet oppfylt og før fullbyrdelseslæren. Ansvarslæren og fullbyrdelseslæren vil dermed ikke bli nærmere behandlet i avhandlingen, med mindre disse innvirker på straffeutmålingen. Dette innebærer også at de objektive og subjektive vilkårene i bestemmelsene om seksuallovbrudd ikke vil bli grundig behandlet. Det vil likevel gis en kort redegjørelse om de sentrale bestemmelsene for oversiktens del.

Grunnet begrensninger i avhandlingens omfang har det også vært nødvendig å foreta noen avgrensninger innenfor avhandlingens tema.

Den første avgrensningen som foretas er hvilke deler av straffelovens kapittel 26 om seksuallovbrudd som behandles. Bestemmelsene om seksuallovbrudd omfatter handlinger som er ganske ulike i karakter, men til felles har de at de i skal verne om den enkeltes rett til å selv kunne bestemme fritt over sine kjønnsforhold. Enkelte av bestemmelsene tar også sikte på å ivareta samfunnets interesse i at den alminnelige seksualmoral blir vernet.⁸ Eksempler på slike bestemmelser er utuktig omgang mellom nært beslektede voksne (incest) i strl. § 313, og fremstilling og salg av støtende kjønnslige skildringer (pornografi) i strl. § 317. I denne avhandlingen er det de bestemmelsene hvis formål er å beskytte individer mot overgrep som vil behandles, og ikke de bestemmelsene som har som mål å verne beskyttelsen av samfunnsmoral.

Den andre avgrensningen som gjøres er hvilken rettspraksis som skal gjennomgås i avhandlingens hoveddel. For det første vil kun Høyesteretts avgjørelser gjennomgås. Denne avgrensningen skyldes Høyesteretts rolle som prejudikatdomstol.⁹ For det andre vil rettskildematerialet som gjennomgås avgrenses i tid. Dette skyldes at straffeutmålingen ved seksuallovbrudd har blitt betydelig skjerpet de seneste årene samt innføringen av normalstraff. Ved innføringen av en lovendring i 2010 ble det gjort store endringer i straffeutmålingen ved seksuallovbrudd, og det er kun avgjørelser hvor den straffbare handlingen har skjedd etter denne lovendringen som vil gjennomgås. Selv om rettspraksis fra tiden før lovendringen vil kunne vise til relevante momenter vil ikke disse avgjørelsene gjenspeile dagens straffenivå. Det

⁸ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 210

⁹ Om prejudikatlæren se Jens Edvin A. Skoghøy, *Rett og rettsanvendelse*, Oslo 2018 s. 105-111

foreligger et omfangsrikt kildegrunnlag fra Høyesterett etter overnevnte lovendring, og det er dermed ikke nødvendig å gjennomgå eldre praksis for å avdekke relevante momenter.

Den tredje avgrensningen som foretas er hvilke momenter som gjennomgås. Skjerpene og formildende momenter kan kategoriseres i to hovedtyper – lovfestede og ulovfestede momenter. Det er i de lovfestede momentene det vil foretas en avgrensning. De lovfestede momentene fremkommer i strl. §§ 77 og 78. Momentene er en del av straffelovens alminnelige del og gjelder for alle straffbare handlinger. Enkelte momenter er så generelle at hvilken relevans og vekt de skal ilegges i straffeutmålingen i stor grad er det samme for alle kategorier av straffbare handlinger. Et eksempel på et slikt moment er lang saksbehandlingstid som en formildende omstendighet etter strl. § 78 bokstav e). Av de lovfestede momentene er det derfor kun de momentene som er særlig relevante for seksuallovbruddene som vil bli behandlet i denne avhandlingen.

Jeg vil også understreke at avhandlingen ikke vil avdekke og behandle alle relevante momenter. Som Eskeland så fint uttaler det så finnes det hundrevis av hensyn som kan ha betydning for straffeutmålingen.¹⁰ Dette gjelder også i saker om seksuallovbrudd. Denne avhandlingen vil derfor ikke uttømmende redegjøre for alle relevante momenter. Fokuset vil derfor være å behandle de straffeutmålingsmomentene som er mest aktuelle ved seksuallovbrudd.

1.4 Fremstillingen videre

Fremstillingen videre deles opp i fem kapitler. I de to første kapitlene vil det kort redegjøres for henholdsvis seksuallovbruddene og straffeutmåling. Hva gjelder kapitlet om seksuallovbrudd vil det gis en kort oversikt over seksuallovbrudd og de vesentligste bestemmelsene i straffelovens kapittel 26. Kapitlet er ment å gi en overordnet oversikt over de ulike seksuallovbruddene som behandles i kapittel 4 og 5, slik at gjennomgangen av rettspraksismaterialet skal være lettere å følge. Gjerningsbeskrivelsen og hensynene bak de utvalgte seksuallovbruddene vil i begrenset grad behandles i kapitlet.

Selve hovedvekten av avhandlingen vil ligge i kapittel 4 og 5 som skal redegjøre for de ulike straffeutmålingsmomentene. Kapittel 4 vil gjennomgå de skjerpene momentene, mens i

¹⁰ Ståle Eskeland, *Strafferett*, Oslo 2017 s. 439

kapittel 5 vil gjennomgå de formildende momentene. Relevant rettspraksis knyttet til bestemmelsen om seksuallovbrudd vil gjennomgås i disse to kapitlene. Kapitlene er oppdelt i ulike underkategorier som forsøker å samle relevante momenter som til en viss grad er likeartet. Utvalget av straffeutmålingsmomenter er omfangsrikt og de fleste avgjørelsene inneholder flere momenter som kan trekke i ulike retninger. Det vil derfor under enkelte kategorier fremkomme flere momenter.

I det avsluttende kapitlet, kapittel 6, vil funnene fra kapittel 4 og 5 oppsummeres. Jeg vil også avslutningsvis knytte noen egne kommentarer til bruken av straffeutmålingsmomenter slik den fremkommer etter avhandlingen.

2 Seksuallovbruddene

2.1 Generelt

Seksuallovbrudd er samlebetegnelsen for en gruppe straffebud som har til felles at den straffbare handlingen er knyttet til kjønnsorganer og kjønnslig aktivitet, men uten at handlingen nødvendigvis må være seksuelt motivert.¹¹

Bestemmelsene om seksuallovbrudd finnes i straffeloven kapittel 26 i paragrafene 291 til 320. Seksuell omgang med dyr ble i 1972 opphevet i straffeloven, men slik omgang kan nå straffes som dyremishandling etter dyrevelferdsloven § 37.¹²

I straffeloven kapittel 26 om seksuallovbrudd, er oppbyggingen av kapitlet basert på begrepene samleie, seksuell omgang, seksuell handling og seksuelt krenkende adferd. Hvilket begrep overgrepet ansees å falle inn under vil være avgjørende for hvilke straffebestemmelser, eventuelt hvilket straffalternativ i en bestemmelse, som kommer til anvendelse.

Det er kun begrepet samleie som er definert i loven, de resterende begrepene har fått sitt innhold fastlagt gjennom rettspraksis og teori.¹³ Begrepene er videreført fra 1902-straffeloven, og rettspraksis og teori om 1902-loven er derfor relevante for fastleggelsen av innholdet i disse begrepene. Det vil i det følgende redegjøres kort for de viktigste bestemmelsene, under denne

¹¹Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 211 og Rt. 2012 s. 1103

¹²Lov 19. juni 2009 nr. 97 om dyrevelferd

¹³Ot. Prp. Nr. 22 (2008-2009) s. 212, Aina Ertzeid, «Straffeloven § 192 om voldtekt – et supplement til pensum i spesiell strafferett», *Jussens venner* 2006 s. 337-371

kategoriseringen. Samleie er en kvalifisert form for seksuell omgang og vil derfor behandles sammen med seksuell omgang.

2.2 Seksuell omgang

Seksuell omgang omfatter samleie, som definert i strl. §292, og andre samleielignende forhold, som f.eks. suging og slikking av kjønnsorganer, masturbasjon og innføring av fingre i skjede eller endetarmsåpning.¹⁴

Den seksuelle omgangen kvalifiserer som samleie dersom handlingen innebærer tilfeller som nevnt i strl. § 292 bokstav a til c. Handlinger som innebærer innføring av penis i fornærmedes skjede, endetarmsåpning eller munn, eller innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning faller inn under samleiebegrepet. Mens det tidligere krevdes ved innføring av penis i skjede, at penis var ført helt eller delvis inn den indre del av kvinnens kjønnsorgan, åpner loven nå for at inntrenging i skjedeåpning er tilstrekkelig.¹⁵ Innføring av fingre i overnevnte kroppsåpninger regnes ikke som samleie, men som seksuell omgang.¹⁶ Det samme gjelder slikking, og tilfeller der lovbrøyer tar fornærmedes penis i sin egen munn.¹⁷

Som seksuell omgang omfattes en del andre ulike samleielignende handlinger som ikke kvalifiserer til samleiebegrepet. Hvorvidt en handlemåte må anses å være seksuell omgang beror på en skjønnsmessig vurdering hvor det sentrale vurderingstemaet er om forholdet er samleielignende, eller kan sies å være et samleiesurrogat.¹⁸ Høyesterett har fastslått at en rekke ulike handlinger regnes som seksuell omgang. Fysisk berøring mellom blottede kjønnsdeler ansees å være seksuell omgang. Det kreves ikke samleiebevegelser, eller at det var lovbrøyers forsett å føre penis inn i vagina.¹⁹ Masturbasjon, suging og slikking av kjønnsorgan omfattes.²⁰ Det samme gjelder innføring av fingre i skjede eller rektum.²¹ Også samleiebevegelser mot en annens blottede mage eller sete omfattes, samt å bevege kjønnslem mellom noens lår.²² Det er

¹⁴ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 211

¹⁵ Se Rt. 1998 s. 1207 (s. 1209) og Magnus Matningsdal, *Norsk spesiell strafferett*, Bergen 2017 s. 204

¹⁶ Ot. Prp. Nr. 20 (1991-1992) s. 67

¹⁷ Rt. 2004 s. 252

¹⁸ HR-2017-968-A

¹⁹ Rt. 1912 s. 624, Rt. 1970 s. 1110, Rt. 1938 s. 56, Rt. 1912 s. 624 og Rt. 1938 s. 614

²⁰ Rt. 1991 s. 554, Rt. 1921 s. 827, Rt. 2013 s. 751

²¹ Rt. 1985 s. 202 og Rt. 1990 s. 319.

²² Rt. 2002 s. 436, Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) kap. 4.1 s. 25

også fastslått i nyere praksis at handlinger kan anses som seksuell omgang selv om det ikke har vært fysisk berøring mellom lovbryster og fornærmede.²³

Handlinger som innebærer seksuell omgang kan være straffbart på grunn av måten den seksuelle omgangen er oppnådd og på grunn av hvem den seksuelle handlingen er rettet mot.

For det første er seksuell omgang som er oppnådd ved bruk av tvangsmiddel eller ved å utnytte noen som er bevistløs eller ute av stand til motsette seg handlingen er straffbart som voldtekt. Straffeloven §§ 291 bokstav a og c, straffer den som ved et bruk av et tvangsmiddel skaffer seg seksuell omgang. Tvangsmidlet kan være vold eller trusler. Med vold menes enhver maktanvendelse mot fornærmedes legeme som utføres for å overvinne motstand.²⁴ Med trusler menes trusler fremsatt enten ved ord eller ved truende adferd.²⁵ Dersom det ved bruk av et tvangsmiddel oppnås samleie, straffes dette etter strl. § 292. Det samme gjelder tilfeller der lovbrysteren ved bruk av tvangsmiddel får noen til utføre seksuell omgang med andre, eller får fornærmede til å utføre seksuell omgang med seg selv. Disse handlingene er det som tradisjonelt har vært omtalt som voldtekt.²⁶

For det andre er seksuell omgang med noen som er bevistløs eller ute av stand til å motsette seg handlingen er straffbart etter strl. § 291 bokstav b. Det er irrelevant hva bevisstløsheten skyldes, og hvorvidt den er selvpåført.²⁷ Handlingen omtales ofte som sovevoldtekter.

Tilslutt er seksuell omgang som er oppnådd ved misbruk av overmaktsforhold eller lignende forhold straffbart jf. strl. § 295.²⁸ Bestemmelsen rammer de som oppnår seksuell omgang ved misbruk av stilling og avhengighetsforhold eller tillitsforhold, de som utnytter noens psykiske lidelse eller utviklingshemming, eller utnytter personer som er under 18 år og som er i en særlig sårbar livssituasjon.

²³ Se et spesielt tilfelle i HR-2019-2048-A hvor tiltalte hadde hatt sædavgang slik at det havnet i rumpesprekken på sine to døtre.

²⁴ Finn Haugen og Jon S. Efstad, *Strafferett – håndbok*, Oslo 2019 s. 357

²⁵ Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) s. 111

²⁶ Matningsdal, *Norsk spesiell strafferett* s. 190, Haugen og Efstad s. 357

²⁷ Matningsdal, *Norsk spesiell strafferett* s. 192 med videre henvisninger

²⁸ Ot.prp.nr.28 (1999-2000) punkt 16.1.1 - om bestemmelsen

Ulike grupper personer er beskyttet mot seksuell omgang. Dette gjelder både i tilfeller der den seksuelle omgangen er oppnådd ved bruk av tvangsmiddel eller manglende evne til å motsette seg handlingen, men også der den seksuelle omgangen ikke er oppnådd på en slik måte.

For det første er seksuell omgang med barn under 14 år i alle tilfeller straffbart jf. strl. §§ 299 til 301. Disse handlingene klassifiseres som voldtekt selv om de ikke innebærer bruk av vold eller trusler. Bakgrunnen for dette skyldes at barn under den seksuelle lavalderen ikke kan samtykke til seksuell omgang. Også seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år kan være straffbart jf. strl. § 302. Seksuell omgang med barn under 16 år kan fritas fra straff eller straffen kan settes under minstestrafen dersom de involverte er jevnbyrdige i alder og utvikling jf. § 308. Bakgrunnen for bestemmelsen er at partenes alder har betydning for handlingens grovhet og det vil kunne være urimelig å straffe gjerningsperson der alderen mellom partene er svært liten. Et eksempel på en slik situasjon vil være der den ene av de involverte akkurat er fylt 16 år, mens den andre fyller 16 år kort tid etter den seksuelle omgangen.²⁹

Grensen mellom sameie og seksuell omgang har betydning for straffeutmåling. Ved voldtekt til samleie gjelder det forhøyede strafferammer og anvendelse av minstestraft . Voldtekt til seksuell omgang straffes med minstestraft på 14 dager fengsel og opptil 10 år fengsel. Voldtekt til samleie har derimot en strafferamme på 3 til 15 års fengsel. Tilsvarende gjelder ved voldtekt av barn jf. strl. §§ 299 og 300.

Seksuell omgang er som utgangspunkt kun straffbar i tilfeller der personen som har utført handlingen har opptrådt forsettlig. Fra dette utgangspunktet finnes det enkelte unntak. Grovt uaktsom voldtekt er gjort straffbar etter strl. § 294. Bestemmelsen gjelder der gjerningsbeskrivelsen i strl. §§ 291 og 292 er oppfylt og handlingen er svært klanderverdig, samt at det må være grunnlag for sterk bebreidelse for gjerningspersonens manglende aktsomhet jf. strl. § 23. For bestemmelsene i strl. §§ 299-306, 295 bokstav c, 309 og 310 er deler av skyldkravet gjort uaktsomt. Gjerningspersonen kan idømmes straff etter bestemmelsene, selv om han ikke kjente til at fornærmede var under den oppstilte alderen i bestemmelsene, dersom han kan klandres for sin uvitenhet.

²⁹ Se Matningsdal, *Norsk spesiell strafferett* s. 225-229, med videre henvisninger, om hvor stor aldersforskjell som aksepteres.

2.3 Seksuell handling

Seksuelle handlinger er berøringer som er fjernere fra samleie og samleielignende forhold. Disse handlingene ansees å være mindre grov enn seksuell omgang.³⁰ Seksuell handling avgrenses oppad mot seksuell omgang og nedad mot straffri handling. Grensen mellom seksuell handling og seksuell omgang trekkes skjønnsmessig utfra berøringens intensitet. Beføling av kjønnsorganer vil typisk være en seksuell handling, mens masturbasjon ansees å være seksuell omgang.³¹ Beføling av bryster faller også inn under seksuell handling. Unntaksvis kan også tilfeller der det ikke har vært fysisks berøring mellom de involverte ansees å være en seksuell handling.³²

Seksuell handling er straffbart når handlingen er begått mot noen over 16 år som ikke har samtykket jf. strl. § 297. Bestemmelsen krever samtykke fra den de seksuelle handlingene er rettet mot, og det er ikke krav om at handlingen må være oppnådd ved bruk av tvangsmidler eller utført mot noen som ikke er stand til å motsette seg dem. Seksuelle handlinger mot barn under 16 år er straffbart uavhengig av om barnet har samtykket eller ikke. Seksuelle handlinger straffes med fengsel opptil 1 år når de er utført mot voksne og opptil 3 år når de er utført mot noen under 16 år.

2.4 Seksuell krenkende adferd

Seksuell atferd kjennetegnes ved at gjerningspersonen ikke er i direkte fysisk kontakt med fornærmede. Denne typer handlinger ansees å være de minst alvorlige handlingene. Typiske eksempler på seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd er blotting og slibrigheter.

Slik adferd er straffbart etter strl. §§ 298 og 305 som forbyr slik adferd på offentlig sted eller i nærvær av noen som ikke har samtykket til det, og ovenfor barn under 16 år. Bestemmelsene forbyr «seksuelt krenkende eller annen uanstendig adferd». Begrepet er en rettslig standard, og innholdet justeres av den til enhver tid gjeldende moraloppfatning. Blotting, titting og slibrig tale med seksuelt innhold er eksempler på handlinger som kan falle inn under bestemmelsen.³³

³⁰ Matningsdal s. 275

³¹ *Ibid*

³² Se f.eks. Rt. 1947 s. 273 hvor en mann onanerte mens han stod bøyd over en seks år gammel jente. Det var ikke fysisk kontakt mellom mannen og jenta.

³³ For eksempler som hva som omfattes se Matningsdal s. 282-284 og Haugen/Efjestad s. 376-377.

3 Straffeutmåling

3.1 Om straff og straffeutmåling

Når straffbarhetsvilkårene under ansvarslæren er oppfylt, og lovovertrederen skal idømmes straff, reises spørsmålet om hvordan lovovertrederen skal straffes. Dette er et spørsmål om hvilken straffeart, altså hvilken type reaksjon, som skal velges, og hvilken størrelse reaksjonen eller reaksjonene (der ulike reaksjoner kombineres) skal ha.

Straffeloven §§ 29 og 30 angir de ulike straffartene og strafferettslige reaksjonene domstolen har til disposisjon ved reaksjonsfastsettelsen. Domstolene står ikke helt fritt ved valget av reaksjonstype, da de enkelte straffebudene angir hvilken straffart som skal anvendes. Likevel tillegges domstolen et vist spillerom fordi de kan idømme andre straffarter enn de som følger av straffebudet, dersom visse forutsetninger er til stedet. Det har i norsk straffeutmålingspraksis vært tradisjon at domstolene har stor frihet med hensyn til valg av reaksjon. Hensikten bak domstolens vide adgang til å velge straffeart og straffestørrelse, er å sikre at reaksjonsvalget baseres på et individuelt og konkret beslutningsgrunnlag, og at straffen på den måten blir rettferdig.³⁴ Utgangspunktet er som nevnt at domstolen skal idømme den reaksjonen som er oppgitt som straffereaksjon i det aktuelle straffebudet. De fleste straffebudene vil normalt angi fengsel, bot, eller en kombinasjonen ”bot eller fengsel” som straffereaksjon. Dette utgangspunktet modifiseres likevel av enkelte bestemmelser i straffelovens alminnelige del. Domstolene er gitt mulighet til å anvende andre reaksjoner enten alene, eller sammen med fengsel og/eller bot dersom visse omstendigheter foreligger.³⁵

Et eksempel på domstolens vide adgang til å fastsette en mildere straff enn det som fremkommer av straffebudene er strl. § 60 om straffeutmålingsutsettelse, også kjent som betinget fengsel. Betinget fengsel innebærer at idømte ikke soner sin fengselsdom under forutsetningen om at idømte ikke bryter de vilkårene som er oppsatt i dommen i et gitt tidsrom, normalt to år. Betinget fengsel ansees å være en mildere reaksjon enn å måtte sone fengselstiden, ubetinget fengsel.³⁶ Det er ikke lagt føringer for når domstolene kan velge ubetinget fengsel og de står dermed relativt fritt etter straffeloven til å velge denne

³⁴ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 47

³⁵ Ståle Eskeland, *Strafferett*, Oslo 2017 s. 396

³⁶ Eskeland s. 437

reaksjonsfastsettelsen. Et eksempel på at domstolene kan idømme lovbrysteren en strengere reaksjon enn fengsel er når vilkårene for forvaring i straffelovens kapitel 7 er oppfylt.³⁷

Domstolenes adgang til å fastsette straffeart og straffestørrelse er derimot på flere måter innskrenket av både lovgiver og Høyesterett. Det vil i det følgende redegjøres for hvilke begrensninger som ligger på domstolens adgang til å fastsette fengselsstraff.

3.2 Utgangspunktet for straffeutmåling

Selv om det er domstolenes oppgave å utmåle straff i de konkrete sakene står de som nevnt ikke fritt til å fastsette straff. Denne delen vil kort redegjøre for hvordan lovgiverviljen og Høyesterett setter rammer for hvordan straffen skal utmåles, og således begrenser domstolene ved utmålingsspørsmålet.

3.2.1 Strafferammene

Lovgivers største innflytelse på straffeutmålingen skjer ved at det fastsettes en strafferamme for de enkelte straffbare handlingene. Ved å fastsette strafferammene angir lovgiver utgangspunktet for hvilke straffer som kan utmåles av domstolene. I denne avhandlingen menes det med begrepet «strafferamme», intervallet mellom korteste og lengste fengselsstraff som kan idømmes for en lovovertrødelse.³⁸ Et eksempel er strafferammen ved idømmelse av overtrødelse av strl. § 292, voldtekt til samleie, som gir fengsel i 3 til 15 år. Dette gir domstolene et intervall på 12 år til å utmåle straff.

Strafferammene utgjør således yttergrensene for hvilken straff domstolene kan idømme. Lovgiver setter alltid en øvre strafferamme for de straffbare handlingene, og øvre strafferamme fremkommer av de enkelte straffebudene.³⁹ Den øvre strafferammen for f.eks. voldtekt til seksuell omgang i strl. § 291 er satt til fengsel i ti år. Dette innebærer at domstolens adgang til å utmåle straff er oppad begrenset til fengsel i ti år, og straffen kan som hovedregel ikke settes høyere enn dette.⁴⁰ Lovgiver har også fastsatt en nedre strafferamme. Dette er lovteknisk gjennomført på ulike måter. I enkelte straffebud er det fastsatt en nedre strafferamme. Se f.eks. overnevnte voldtekt til samleie i strl. § 292, hvor bestemmelsen selv fastsetter en minstestraft på fengsel i tre år. Dersom det ikke følger en nedre strafferamme av det enkelte straffebudet

³⁷ For vilkårene om forvaring se Eskeland s. 399-404

³⁸ Om begrepet «strafferamme» og andre betydninger av begrepet, se NOU 2004:4 Ny straffelov pkt. 5.2.1.1

³⁹ Eskeland s. 426

⁴⁰ For unntak fra lengstestraft se strl. kap. 7 om forvaring og strl. § 79 om fastsetting av straff ut over lengstestraften.

selv, gjelder det en nedre strafferamme på 14 dager fengsel jf. strl. § 31 andre ledd. Ved voldtekt til seksuell omgang i strl. § 291, må domstolen idømme domfelte til minst 14 dager fengsel dersom fengselsstraff skal anvendes som straffeart.

Lovgiver har satt vide strafferammer for å sørge for at det er rom for å idømme passende straff for ulike tilfeller.⁴¹ Under hvert enkelt straffebed kan det subsumeres tilfeller som er svært ulike i alvorlighetsgrad, og strafferammene må være vide nok til at det kan settes passende straff både for de mildeste og de mest graverende tilfellene. Strafferammene satt av lovgiver utgjør derfor en skranke for domstolene når det ilegges straff, særlig er det øvre strafferamme som den mest begrensende for domstolene, i og med at domstolene ikke kan gjøre unntak fra denne og i dømme strengere straff enn det som fremkommer av øvre strafferamme. Likevel er strafferammene i de enkelte straffebedene som hovedregel svært vide, og domstolene har derfor innenfor strafferammene stort spillerom til å utmåle straff.

3.2.2 Straffeloven §§ 77 og 78

Nytt i 2005-straffeloven i forhold til 1902-straffeloven er innføringen av generelle regler som gir veiledning om straffeutmålingen i konkrete saker. Bestemmelsene har ikke ment å endre tidligere utmålingspraksis, men er en kodifisering av gjelde rett etter 1092-straffeloven, og formålet med kodifiseringen har vært å gjøre loven mer informativ.⁴²

Det er i strl. §§ 77 og 78 fastsatt hvilke omstendigheter som især skal tas i betraktning ved straffeutmålingen. Bestemmelsene angir henholdsvis omstendigheter som virker i skjerpene og formildende retning innenfor strafferammen. Formuleringen «især» er valgt i begge bestemmelsene og viser til at oppstillingen ikke er uttømmende. Dette fremkommer også uttrykkelig i bestemmelsens forarbeider. Det er heller ikke ment at momentene skal gis forrang foran omstendigheter som ikke fremkommer av bestemmelsen. Lovgiver har derimot uttrykt at bestemmelsene har karakter av å være «tvingende hovedregler».⁴³ Hva som menes med dette fremkommer ikke klart av forarbeidene, men det er i teorien lagt til grunn at Høyesterett ikke er bundet av disse bestemmelsene og at de heller må anses som å ha karakter av å være «huskelister» uten rettslig betydning.⁴⁴

⁴¹ NOU 2002:4 Ny straffelov pkt. 5.2.1.5.2

⁴² Haugen/Efjestad, s.107 og Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 269

⁴³ Ot. Prp. Nr. 8 (2007-2008) s. 269

⁴⁴ Eskeland s. 440

Omstendighetene i strl. §§ 77 og 78 vil derfor være relevante ved straffeutmålingen ved seksuallovbrudd så langt disse omstendighetene gjør seg gjeldende. Flere av disse momentene vil bli gjennomgått i avhandlingens punkt 5 og 6. De lovfestede momentene er ikke til hinder at andre omstendigheter vektlegges og får betydning for utmålingen.⁴⁵

3.2.3 Lovgivers signaler i forarbeidene

Lovforarbeider er autorativ rettskilde som bygger på lovgivermyndighet og lovgiver kan således gi signaler om straffeutmålingen i forarbeidene.⁴⁶

Strafferammene er ofte vide, men de er fastsatt av lovgiver for å gjenspeile hvor alvorlig lovgiver mener de enkelte lovbruddene er. Innenfor disse vide strafferammen har lovgiver i mange tilfeller valgt å gi signaler om hva som er passende straff i forarbeidene til de ulike straffebudene. Uttalelser i forarbeid kan ulike funksjoner, men for temaet i denne avhandlingen er det særlig to trekk ved forarbeidsuttalelser som er sentrale. Det første viktige trekket er lovgivers utstrakte bruk av normalstraffer ved flere av bestemmelsene i straffelovens kapittel om seksuallovbrudd, altså presise anvisninger om hvor straffenivået skal ligge. Det andre sentrale trekket er lovgivers bruk av forarbeider til å angi hvilke hensyn og momenter som kan vektlegges, og hvilke momenter det ikke er tillat å vektlegge ved straffeutmålingen .

Ved lovendring 25. juni 2010 ble straffenivået for volds- og seksuallovbrudd vesentlig skjerpet. Bakgrunnen for straffeskjerpingen var et resultat av et politisk ønske om høyere straffenivå ved seksuallovbrudd.⁴⁷ Under arbeidet med den nye straffeloven av 2005 ga regjeringspartiene i Soria Moria erklæringen 2005-2009, uttrykk for et ønske om å vesentlig heve straffenivået for seksuallovbrudd.⁴⁸ Regjeringen viser til at strafferammen har blitt hevet gjentatte ganger de siste 15 årene, men at straffenivået har til tross for dette ikke var så strengt som ønsket. Arbeidet ble fulgt opp av departementet i Ot.prp. nr. 22 (2008–2009). Det ble fra departementet side foreslått endringer i kapitlet om seksuallovbrudd, samt å heve strafferammene. Det ble også som et nytt virkemiddel foreslått å gi detaljerte retningslinjer om straffeutmålingen.

⁴⁵ Ot.prp nr. 22 (2008-2009) s. 230

⁴⁶ Om forarbeiders generelle rettskildebetydning se Skoghøy s. 73, om forarbeiders betydning for straffeutmåling se annenvoterende i Rt. 2009 s. 1412 avs. 45-49

⁴⁷ Torill M. Øie, «Lovgiversignaler om straffutmåling for voldtekt», *Tidsskrift for strafferett* 04/16 s. 375-391

⁴⁸ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 207 og s. 226

Departementet viser i lovproposisjonen til alvorligheten av seksuallovbrudd og at det er en av de mest alvorlige forbrytelsene mot en persons integritet.⁴⁹ Minstestrafen ble derfor hevet for de fleste bestemmelsene i kapitelet om seksuallovbrudd. Som en nyvinning ble det også fastsatt detaljerte retningslinjer om hvilken normalstraff som skal gjelde for flere av seksuallovbruddene.

Departementet viser til at domstolene skal legge til grunn en normalstraff ved straffeutmålingen. Normalstraff skal benyttes av domstolene som et utgangspunkt for hvor på skalaen vurderingen skal starte. Om normalstraff sies det:

Retningslinjene søker å angi et normalstraffenivå for utvalgte sakstyper. Med normalstraffenivå mener departementet saker hvor det ikke foreligger spesielle skjerpene eller formildende omstendigheter. En slik angivelse av normalstraffenivå er ikke ment å gjøre straffutmålingen statisk eller skjematisk. Normalstraffenivået angir bare utgangspunktet for vurderingene – hvor på skalaen vurderingene skal starte. Straffen skal fortsatt fastsettes etter en konkret vurdering av omstendighetene i den enkelte sak. Skjerpene eller formildende omstendigheter kan tilsi at straffen fastsettes over eller under normalstraffenivået.⁵⁰

Endringen i straffeutmålingen trådte ikke i før kraft 25. juni 2010. Det var et ønske fra lovgiver om at straffeutmålingen slik den fremkom i forarbeidene skulle anvendes av domstolene før ikrafttreddelsen av 2005-straffeloven. Høyesterett fastslo derimot i storkammerdommene Rt. 2009 s. 1412 og Rt. 2009 s. 1423 at signalene om høyere straffenivå i forarbeidene til 2005-loven ikke ville gis full virkning før 2005-loven trådte i kraft på grunn av hensynene bak tilbakevirkningsforbudet. Høyesterett klargjorde i Rt. 2009 s. 1412 avs. 22 at domstolene har plikt til å legge retningslinjene i forarbeidene til grunn ved utmåling av straff etter at straffeloven av 2005 trådte i kraft. Dette førte til lovendringen 25. juni 2010 om forhøyede strafferammer. Alle straffbare handlinger som omfattes av lovendringen og som er utført etter ikrafttreddelsen skal straffes i samsvar med signalene gitt i forarbeidene.

Innføringen av normalstraff er ikke ment å hindre domstolene i fastsette en konkret og forsvarlig straff utfra de ulike hensyn som gjør seg gjeldende.

⁴⁹ Prop. 97 L (2009–2010) s. 17

⁵⁰ *Ibid* s. 19

Fordi straffeutmålingen skal ha et fellers startpunkt så vil skjerpende og formidlende omstendigheter være avgjørende for om det er anledning til å fastsette strengere eller mildere straff enn normalstraffen. Spørsmålet blir dermed hvilke momenter er det tillatt å ta med regnestykket og hvor stort fradrag eller påslag det skal gi fra normalstraffen. I tillegg til å vise til strl. § 77 og 78, gir departementet i proposisjonen en anvisning på enkelte andre momenter som kan virke skjerpende og formidlende. Det vises også til momenter som det ikke tillatt å legge vekt på ved straffeutmålingen. De skjerpende og formildende momentene vil gjennomgå henholdsvis i avhandlingens punkt 5 og 6.

3.2.4 Høyesteretts praksis om straffeutmåling

Fordi Høyesterett er sisteinstansdomstol er avgjørelsene endelige jf. Grunnloven § 88.⁵¹ Domstolenes utmåling av straff kan ankes til Høyesterett jf. straffeprosessloven § 323 og Høyesterett har kompetanse til å endelig endre underinstansenes straffeutmåling. Som følge av dette legger Høyesterett føringer for underinstansenes om hvor straffenivået for enkelte typetilfeller skal ligge, hvilken reaksjon som skal fastsettes, og relevansen og vekten av de enkelte straffeutmålingsmomentene. Likevel er Høyesteretts avgjørelser individuelle og straffeutmålingen i avgjørelsene er knyttet til enkeltsaker. Dette innebærer at Høyesteretts føringer for straffeutmålingen kun gjelder der underinstansenes saker er vesentlig like de sakene som tidligere er behandlet av Høyesterett. At to saker er identiske vil i praksis aldri forekomme og underinstansen må derfor selvstendig vurdere hvorvidt det foreligger andre omstendigheter i en sak som tilsier at resultatet må bli et annet enn det Høyesterett har kommet frem til.

3.2.5 De enkelte normalstraffene

De ulike seksuallovbruddene varierer i alvorlighetsgrad og strafferammene er derfor forskjellige (se punkt 2). Som følge av dette er også departementets føringer om normalstraffer ulikt for de ulike seksuallovbruddene. Dette punktet vil redegjøre for de ulike straffbare handlingenes normalstraffer slik det fremkommer av departementets føringer i proposisjonen, samt de enkelte normalstraffene som er fastsatt av Høyesterett.

Normalstraffene for voldtekter som omfattes av strl. § 292 voldtekt til samleie bør etter departementets syn ikke ligge under fengsel i fire år med mindre det foreligger særlige formildende omstendigheter.⁵² Det vises i proposisjonen til tidligere rettspraksis for å illustrere

⁵¹ Om prejudikatlæren se Skoghøy s. 105.

⁵² Prop. 97 L (2009-2010) s. 19

hva som omfattes som normaltillfeller. Rt. 2008 s. 1295 er et eksempel på en sak som skal omfattes av normalnivået. I saken hadde en mann utnyttet en ung jente som var påvirket av alkohol. Han hadde lurt henne inn i sin husvogn, holdt henne fast i sengen og tiltvunget seg til vaginalt samleie med jenta. I følge proposisjonen forelå det verken formildende eller skjerpene omstendigheter i saken og tilfeller som dette skal idømmes normalstraff.

For voldtekter som faller inn under strl. § 293 om grov voldtekt bør straffnivået i følge departementet ikke ligge under fengsel i fem år.⁵³

Voldtekter etter strl. § 291 som ikke faller inn under minstestrafen i strl. § 292 om voldtekt til samleie, er ikke gitt en spesifikk normalstraff i forarbeidene.⁵⁴ Det er av departementet vist til at hevingen av straffnivået for forhold etter strl. § 292 må gis tilsvarende betydning for voldtekter etter strl. § 292 og at det ikke skal gå et markert skille i straffnivået. Dette innebærer at det ikke er bestemt en normalstraff, men at straffnivået likevel må være høyere enn det straffnivået var før lovendringen i 2010. Høyesterett har tolket dette til at det ved slike saker er større rom for domstolens skjønn og at vurderingstemaet skal være handlingens straffverdighet sammenlignet med voldtekt til samleie.⁵⁵ Selv om det ikke foreligger føringer på normalstraff fra lovgiver tar Høyesterett til ordet at dette ikke innebærer at det ikke kan fastsettes normalstraffer i rettspraksis. I overnevnte sak tar Høyesterett utgangspunkt i den foreliggende saken og fastslår at i typetilfeller hvor voldtekten innebærer innføring av en eller flere fingre i skjede eller endetarmsåpning og den er begått av en voksen mot en annen voksen, skal normalstraffen ligge på fengsel i tre år og tre måneder. Overnevnte sak ble behandlet sammen med sakene Rt. 2013 s. 853 og Rt. 2013 s. 856 hvor samme utgangspunkt for normalstraff ble lagt til grunn.

Ved voldtekt til samleie av barn under 14 år etter strl. § 300, viser departementets til at normalstraffen ikke bør være under fengsel i fire år, og det klare utgangspunktet er at straffen skal være ubetinget.⁵⁶⁵⁷ Det skal i følge departementet sterke formidlende omstendigheter til for å kunne utmåle en mildere straff. På samme måte som ved voldtekt av voksne viser

⁵³ *Ibid* s. 20

⁵⁴ *Ibid* s. 20

⁵⁵ Se bl.a. uttalelsen i Rt. 2013 s. 848 avs. 12.

⁵⁶ Om endringen av betegnelsen fra «seksuell omgang med barn under 14 år» til «voldtekt av barn under 14 år» se Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 243.

⁵⁷ Prop. 97 L (2009 – 2010) s. 26.

departementet ikke til en normalstraff ved voldtekt av barn som rammes av strl. § 299. At normalstraffenivå ikke fastsettes begrunnes av departementet med at de ulike handlingene som rammes av bestemmelsen kan være svært varierende. Straffenivået skal likevel gjenspeile sakene som faller inn under strl. § 300 og at det ikke fastsettes normalstraff er ikke til hinder for at domstolene idømmer strengere straff enn normalstraffen for strl. § 300.

Seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år etter strl. § 302 inneholder ikke noe vilkår om tvang eller makt, og departementet mener derfor normalstraffenivået bør settes til seks måneder der den seksuelle omgangen innebærer samleie.⁵⁸

For de øvrige bestemmelsen i straffelovens kapittel om seksuallovbrudd oppstiller ikke lovgiver bestemte normalstraffer. En gjennomgang av praksis fra Høyesterett viser at det heller ikke er oppstilt normalstraffer utenom de som er oppstilt av lovgiver, med unntak voldtekter som innebærer ved innføring av fingre som nevnt over.⁵⁹

4 Skjerpende momenter

4.1 Forhold ved fornærmede

Det er flere omstendigheter rundt fornærmede som tilsier at overgrepet må ansees å være mer skjerpende enn normaltillfellene. At fornærmede er i en særlig sårbar situasjon eller er psykisk utviklingshemmet er eksempler på omstendigheter som Høyesterett har ansett å være skjerpende.

4.1.1 Sårbare fornærmede

Utnyttelse av en persons psykiske lidelse eller utviklingshemming kan i seg selv være et straffbart forhold jf. strl. § 295 bokstav b. Fornærmedes konkrete mentale fungering vil være et sentralt moment i straffeutmålingen ved anvendelsen av bestemmelsen.⁶⁰ Ved anvendelsen av andre bestemmelser i kapitlet om seksuallovbrudd kan mangler ved fornærmedes psykiske og fysiske helse være en straffeskjerpende omstendighet både på ulovfestet grunnlag og etter strl. § 77 bokstav g.

⁵⁸ Prop. 97 L (2009-2010) s. 27

⁵⁹ Se bl.a. Hr-2018-568-A og Rt. 2014 s. 637 hvor Høyesterett uttalte at det ikke foreligger og at det ikke bør etableres noe normalstraffenivå for henholdsvis grovt uaktsom voldtekt og tilfeller av seksuell omgang som ikke innebærer inntrenging i kroppens hulrom.

⁶⁰ HR-2017-2327-A avs. 15

Rt. 2015 s. 810 og HR-2019-608-A omhandler tilfeller hvor seksuell omgang er oppnådd ved utnyttelse av psykisk lidelse eller utviklingshemming. De fornærmede i saken er beskrevet som henholdsvis en kvinne med alvorlige psykiske lidelser og tung misbruker av bl.a. alkohol, og en 16 år gammel jente med en utviklingshemming som tilsa at hun som voksen vil ha en mental alder tilsvarende 9-12 år. I begge sakene ble det vektlagt at gjerningsmennene på en kynisk måte hadde utnyttet de fornærmedes psykiske lidelse og utviklingshemming med mål om å oppnå seksuell omgang. I Rt. 2015 s. 810 hadde domfelte utnyttet fornærmede over flere år. Han hadde også unyttet fornærmede til prostitusjon. Som et skjerpende moment ble det vektlagt at han tidligere var dømt for et overgrep mot en 15 år gammel jente. Straffen for begge forholdene ble samlet satt til fengsel i 5 år. I HR-2019-608-A hadde domfelte ved tre anledninger hatt samleie med jenta og straffen for forholdet ble satt til fengsel i 3 år.

I Rt. 2015 s. 943 ble det vektlagt som skjerpende at domfelte var klar over at fornærmede var særlig sårbar for overgrep siden hun hadde opplevd seksuelle overgrep i barndommen og slet med ettervirkninger av dette. Fornærmede hadde sovnet etter et nachspiel og domfelte hadde kledd av henne på underkroppen og masturbert henne i noen minutter ved å føre hånden frem og tilbake over kjønnsorganet hennes. Hendelsen innebar ikke inntrenging og Høyesterett mente derfor at et passende utgangspunkt for straffeutmålingen var fengsel i omlag 2 år og 9 måneder. I tillegg til at fornærmede var særlig sårbar ble det også vektlagt at hun hadde fått en uvanlig reduksjon i livskvaliteten som følge av hendelsen (se punkt 4.2.1). Det forelå også formildende omstendigheter i saken og domfelte ble idømt fengsel i 2 ½ år.

Også andre forhold rundt fornærmede kan ansees som skjerpende. I Rt. 2013 s. 848 som gjaldt voldtekt til seksuell omgang ble det ansett som skjerpende at fornærmede var på arbeid som taxisjåfør da hun ble overfalt. Domfelte som var passasjer i taxien hadde utøvd vold mot kvinnen og deretter kysset henne og ført en eller flere fingre inn i skjeden hennes. Høyesterett viser i avgjørelsen til at særlige allmennpreventive hensyn gjør seg gjeldene i et slik tilfelle, siden taxisjåfører ikke kan velge hvem eller hvor de skal kjøre. Sammen med påslag for tidligere seksuelle overgrep ble straffen satt opp fra normalstraffen på 3 år og 3 måneder til 3 år og 6 måneder. Høyesterett fant ingen formildende omstendigheter i saken. Det fremkommer ikke av avgjørelsen hvor stort påslag som ble gitt utelukkende grunnet at kvinnen var taxisjåfør på arbeid.

Ingen av avgjørelsene kan sies å gi en klar retningslinje om hvor stort påslaget i straffen skal være som følge av at fornærmede er i en særlig sårbar situasjon, og det er dermed vanskelig å

fastslå hvor stor vekt momentet ilegges. Momentet trekkes i de overnevnte avgjørelsene i hovedsak frem for understreke alvorligheten av krenkelsen. Avgjørelsene viser at momentet har straffeskjerpene vekt sammen med andre skjerpene momenter. Det er usikkert hvilket utslag momentet hadde gitt alene.

4.1.2 Særlige konsekvenser for fornærmede

Det er ingen tvil om at det å bli utsatt for et overgrep i mange tilfeller kan føre til store konsekvenser for den fornærmede i etterkant av overgrepet. At fornærmede påføres ettervirkninger er innbakt i bestemmelsenes straffenivå og skal normalt ikke lede til en ytterligere økning.⁶¹ Det er de psykiske skadevirkningene som generelt forventes å inngå som grunnlag i de alminnelige straffenivåene.⁶² Skadevirkninger utover dette kan inngå i straffeutmålingen som et skjerpene moment, og vil i enkelte tilfeller kunne anvendes i konkurrans.

I Rt. 2013 s. 776 (se 4.4.1 og 5.2.2) ble reduksjon i fornærmedes psykiske helse som følge av hendelsen ikke ansett å være et relevant skjerpene moment i straffeutmålingen. Det ble av aktor i saken anført at fornærmede var påført massive psykiske ettervirkninger etter å ha blitt forsøkt voldtatt i sitt eget hjem. Fornærmede var 71 år gammel på gjerningstidspunktet og hun hadde etter hendelsen utviklet symptomer forenelig med posttraumatisk stresslidelse i form av angst, depresjon og søvnvansker. Hun opplevde at hverdagen var blitt et mareritt og at hun ikke lengere hadde livskvalitet. Høyesterett viste til at det var sikker praksis at slike forhold var innbakt i straffenivået og at reduksjon i fornærmedes psykiske helse som følge av hendelsen dermed ikke var å anse som en skjerpene omstendighet.

Ut fra en gjennomgang av Høyesteretts praksis fremkommer det likevel at psykiske ettervirkning for fornærmede i helt spesielle situasjoner kan ilegges skjerpene vekt.

I HR-2020-793-A (se punkt 4.3.4 for saksforholdet) ble det som et skjerpene moment lagt vekt på hvordan ettervirkning handlingen hadde på tvillingmoren som ble overfalt mens hun var på trilletur. Det ble vist til at handlingen hadde fått betydning for fornærmedes forhold til sine barn da overgrepet hadde blitt et referansepunkt i forhold til barna. Hennes relasjon til barna hadde blitt påvirket i negativ retning og dette ble ansett å være skjerpene.

⁶¹ Rt. 2002 s. 1210 (s.1213), Rt. 2013 s. 1121 avs. 13

⁶² HR-2020-739-A avs. 17

I HR-2020-587-U ble også konsekvensene for fornærmede vektlagt som et skjerpende moment. Saken omhandlet en grov voldtekt som var utført av flere gjerningspersoner. Voldtekten inneholdt flere skjerpende omstendigheter. Den ene gjerningspersonens anke knyttet seg bl.a. til straffeutmålingen fordi lagmannsretten hadde vektlagt at fornærmede hadde fått betydelige psykiske problemer grunnet voldtekten. Ankeutvalget viser til at det er rom for å vektlegge de ekstraordinære belastningene som fornærmede hadde fått som følge av handlingen (avs. 31). Anken ble ikke fremmet og lagmannsretten straffeutmåling på fengsel i 6 ½ år ble opprettholdt.

I Rt. 2015 s. 943 viser Høyesterett til at det kan vektlegges at fornærmede har fått en unormal reduksjon i livskvalitet som følge av hendelsen (se punkt 4.1 om saken). Høyesterett redegjør for de skjerpende omstendighetene ved å vise til lagmannsrettens uttalelse. Fra lagmannsretten fremkommer det at lagmannsretten har vektlagt det som skjerpende at fornærmedes livskvalitet «er blitt redusert i et omfang som overstiger det som kan betegnes som vanlig etter denne type handlinger».⁶³ Høyesterett er enig at dette er en relevant omstendighet som kan vektlegges. Fra lagmannsrettens domspremisser fremkommer det at fornærmede i lang tid var dårlig og slet med ettervirkninger etter å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep som barn, men at hun hadde begynt å legge disse bak seg. Etter at den foreliggende hendelsen fant sted hadde hun igjen blitt dårlig. Hun hadde blitt fugl opp av en psykolog etter hendelsen grunnet tyngre depresjoner, hun hadde ved to anledninger vært tvangsinnlagt på psykiatrisk avdeling grunnet suicidalfare og ved flere anledning vært innlagt på sykehus grunnet alkoholforgiftning. Domfelte ble idømt fengsel i 2 år og 6 måneder.

Det som er felles for de to førstnevnte sakene hvor ettervirkninger vektlegges er at det foreligger svært alvorlige voldtekter. Dette kan tale for at det skal mye til for at det skal være anledning til vektlegge konsekvensene for fornærmedes psykisk helse som skjerpende. I begge sakene inngår de etterfølgende konsekvensene for de fornærmede inn i en rekke skjerpende momenter, og det er dermed vanskelig å si hvor mye påslag i straffen som gis grunnet dette momentet alene.

I saken fra 2015 er det også vanskelig å fastslå hvor stor innvirkning reduksjon i livskvalitet hadde på straffeutmålingen da det forelå flere formildende omstendigheter. Likevel viser avgjørelsen at det skal betydelige konsekvenser til for at dette skal ansees å være skjerpende.

⁶³ Rt. 2015 s. 943 avs. 19

Høyesterett viste til reduksjonen i livskvalitet gikk utover det som er vanlig etter slike hendelser, og dette må ansees å være terskelen for at omstendigheten kan vektlegges da de vanlige ettervirkningen hos fornærmede normalt er innbakt i straffenivået.

4.2 Forhold ved tiltalte

4.2.1 Gjentakelse

Gjentakelse er et lovfestet straffeutmålingsmoment jf. strl. § 77 bokstav k. Med gjentakelse menes det at den skyldige tidligere er straffet for «liknende handlinger eller andre handlinger som er av betydning for saken». Gjentakelse kan ilegges skjerpene vekt. Ved seksuallovbrudd kan gjentakelse også ha betydning for den øvre strafferammen. Av strl. § 293 andre setning, om grov voldtekt, fremkommer det at dersom gjerningspersonen tidligere er straffer for voldtekter som nevnt i strl. §§ 291, 294 eller 299, skal voldtekten subsumeres under bestemmelsen og strafferammen økes til fengsel i opptil 21 år.

Gjentakelse skal i følge forarbeidene tillegges «markert» straffeskjerpene betydning.⁶⁴ Hva som ligger markert fremkommer ikke klart av forarbeidet. Likevel vil i hvor stor grad gjentakelse skal føre til straffeskjerpning bero på hvor lang tid det har gått mellom lovbruddene og hvor alvorlige de var. Dersom det er svært lang tid sidene lovbruddene ble begått og de var av mindre alvorlighetsgrad kan det gjøres unntak fra regelen om å ilegge gjentakelsen skjerpene vekt.⁶⁵

I HR-2020-976-A ble en mann dømt til forvaring for grov voldtekt. Mannen hadde på en svært voldelig og kontrollerende måte voldtatt sin tidligere samboer over en lengere periode. Det ble vist at det forelå flere skjerpene omstendigheter i saken og av den grunn mente lagmannsretten fengselsstraffen burde ligge på noe over 7 ½ år. Det ble med henvisning til bl.a. HR-2018-675-A gitt 1 ½ år påslag i straffen fordi mannen to år tidligere hadde voldtatt en annen eks samboer. Lagmannsrettens straffeutmåling ble opprettholdt.

I HR-2018-675-A ble en mann idømt forvaring for å ha voldtatt en kvinne ved å ha narret henne til å ta det beroligende stoffet Rivotril, slik at hun ble ute av stand til å motsette seg handlingen. Straffen ble satt til 8 år forvaring, hvor 1 ½ år utgjorde påslaget for neddoping. Mannen var

⁶⁴ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 229

⁶⁵ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 272

tidligere dømt for to voldtekter og ett voldtektsforsøk. Høyesterett redegjør for hvilken betydning gjentakelse skal ha og viser i avs. 30 til at departementet mener det bør gis påslag på 1 år ved gjentakende sovevoldtekt. I denne saken bar derimot de tidligere forholdene preg av å være overfallsvoldtekter og dermed av alvorligere karakter enn sovevoldtekter. Tiden som hadde gått siden de tidligere voldtektene blir også redegjort for i dommen uten at dette blir vektlagt i dette tilfellet grunnet gjerningspersonens langvarige fengselsopphold i tiden mellom de enkelte voldtektene. Fra utgangspunktet om 4 år normalstraff tilsier dette at det ble gitt et påslag på 2 ½ år for de tidligere idømte forholdene.

Overnevnte dommer viser til at hvor mye påslag som skal gis grunnet gjentakelse vil variere utfra antall tidligere domfellelser, de tidligere tilfellenes alvorlighetsgrad og hvor lang tid som har gått siden de tidligere voldtektene. Høyesteretts henvisning til forarbeidene i HR-2018-675-A kan tilsi at påslaget som et minimum bør gi opp mot 1 år påslag for de minst grove tilfellene.

4.3 Relasjon mellom partene

Enkelte relasjoner mellom de involverte kan i seg selv tilsi at seksuell omgang mellom partene kan være straffbart, som f.eks. i strl. §295 om utnyttelse av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold for å oppnå seksuell omgang, og § 296 om seksuell omgang med personer i institusjon. I disse tilfellene er relasjonen mellom partene en del av den straffbare gjerningsbeskrivelsen og relasjonen er dermed ikke et straffeskjerpene moment i seg selv. Disse tilfellene vil ikke behandles her. Dette punktet vil redegjøre for hvilke relasjoner mellom partene som har vært å anse som skjerpene momenter.

4.3.1 Tillitsforhold

At det har vært et tillitsforhold mellom gjerningspersonen og fornærmede utgjør en ekstra belastning for fornærmede og ansees derfor ofte som en skjerpene omstendighet. Dette gjelder særlig i saker om seksuallovbrudd rettet mot barn hvor gjerningspersonen har en relasjon til barnet og har vært en viktig voksenperson for barnet, men også tillitsforhold mellom voksne kan vektlegges som en skjerpene omstendighet.

Tillitsforhold mellom partene kan ha mange ulike bakgrunner, og det vil i det følgende gis eksempler på ulike tillitsrelasjoner som har vært ansett å være en skjerpene omstendighet.

I Rt. 2013 s. 856 ble aldersforskjellen mellom de involverte, og at det var en familierelasjon uttalt til å være forhold som økte krenkelsen fornærmede var utsatt for. Saken omhandlet et tilfelle der en 25 år gammel kvinne ble sovevoldtatt. Domfelte var 51 år gamle samboeren til

fornærmedes tante, og fornærmede så på han som en onkel. Fornærmede hadde et nært forhold til både tanten og domfelte. Fornærmede hadde overnattet på samme hotellrom som mannen og tanten sin etter en tur på byen, og hun hadde våknet av at tiltalte hadde fingrene inni henne. Det kom også frem senere at han hadde slikket underlivet hennes mens hun sov.

Samlet sett mente Høyesterett at aldersforskjellen, familierelasjonen og det faktum at tiltalte også hadde utført oralsex på kvinnen at tilfellet var mer krenkende enn normaltilfellene hvor det har skjedd en voldtekt ved innføring av fingre og dette innebar at straffen måtte settes høyere enn normalstraffen på fengsel i 3 år og 3 måneder. Det ble gitt fradrag for lang saksbehandlingstid og straffen ble derfor satt til normalstraffen på fengsel i 3 år og 3 måneder. De skjerpende og formildende momentene utjevnet hverandre og det er derfor ikke mulig å si hvor stor påslag Høyesterett mente familierelasjonen burde gitt.

Også i Rt. 2013 s. 671 ble tillitsbrudd på grunn av familierelasjon og aldersforskjell trukket frem som et skjerpende moment. En 25 år gammel mann hadde unyttet en snart 15 år gammel jente som var på overnatting hos ham og samboeren. Jenta var samboerens søskenbarn og Høyesterett vektlegger at hun skulle føle seg trygg på overnatting hos nettopp dem. Saken inneholdt flere skjerpende momenter og det er ikke spesifisert hvor stor påslag som gis grunnet hvert enkelt moment. Gjerningsmannen ble idømt fengsel i 4 ½ år.

Momenter er ikke konkret vektlagt i avgjørelsene og det er dermed usikkert hvor stort påslag tillitsforhold kan gi i straffeutmålingen. Det er heller ikke sikkert at momentet slik det fremkommer i de overnevnte sakene kan ilegges selvstendig vekt alene, da det fremstår som om momentene bli nevnt for understreke alvorlighetene i overgrepene. Det som derimot fremkommer av overnevnte avgjørelser er at tillitsforhold omfatter mer en bare omsorgsforhold og biologiske familieforhold. Dette åpner for at en rekke ulike tillitsforhold kan ansees å være relevante ved straffeutmålingen.

4.3.2 Aldersforskjell mellom partene

Det finnes flere eksempler hvor Høyesterett trekker inn aldersforskjellen mellom de involverte. I enkelte uttalelser omtales aldersforskjellen som et skjerpende moment, mens i andre avgjørelser trekkes aldersforskjellen inn som en omstendighet som tilsier at overgrepet er grovt eller særlig krenkende. Det er særlig i tilfeller hvor den fornærmede er barn eller under den seksuelle lavalderen at aldersforskjellen tilsier at forholdet er mer alvorlig, men stor aldersforskjell er også vektlagt ved overgrep mot personer over seksuell lavalder.

HR-2019-608-A gjaldt tre samleier med en lettere utviklingshemmet jente. Høyesterett omtalte aldersforskjellen mellom de involverte som betydelig. Jenta var like over 16 år da det første overgrepet fant sted, mens gjerningsmannen var rundt 30 år. Jentas mentale alder ble bedømt til å være mellom ni og tolv år som voksen, og det ble også ansett som skjerpende at gjerningsmannen hadde bygget opp et tillitsforhold og på en kynisk og beregnende måte oppnådd samleie med jenta. Høyesterett fant at passende straff for forholdet ville være fengsel i 3 år.

I Rt. 2013 s. 856 ble aldersforskjellen, sammen med familierelasjon mellom de involverte ansett å ha økt krenkelsen fornærmede var utsatt for. Fornærmede var 25 år mens gjerningsmannen var 51 år. Det forelå andre momenter i saken, både skjerpende og formildende og straffen ble satt til fengsel i 3 år og 3 måneder.

Rt. 2013 s. 671 omtaler også aldersforskjell som skjerpende. Domfelte var 25 år handlings-tidspunktet mens fornærmede var 14 år og 11 måneder.

I overnevnte saker er aldersforskjellene som er nevnt 26 år, 16 år og litt over 10 år. Det er rimelig å anta at hvor stor aldersforskjellen som vektlegges som skjerpende vil variere utfra hvor ung fornærmede er, og at mindre aldersforskjell ansees å være skjerpende der offeret er svært ung. Hvor stort påslag som skal gis grunnet aldersforskjell mellom de involverte er derimot vanskelig å si da Høyesterett har utmålt straff med bakgrunn i at det foreligger flere skjerpende omstendigheter i disse sakene, og ikke omtalt vekten av aldersforskjellen alene.

4.4 Overgrepets karakter

Når det vises til formildende og skjerpende momenter som har grunnlag i overgrepets karakter er det tale om omstendigheter som er direkte knyttet til selve overgrepshandlingen.

I retningslinjene fra departementet er det vist til at dersom det ikke er brukt mer vold enn det minimum som kreves etter vedtektsbestemmelsen skal det ikke ansees som en formildende omstendighet.⁶⁶ Derimot skal vold utover det kreves for at handlingen skal omfattes av voldtektsbestemmelsen ansees straffeskjerpende, eventuelt skal andre straffebestemmelser anvendes etter reglene om konkurrens. Departementet redegjør for hva som er å anse skjerpende og formildende ved å vise til tidligere konkretet saker fra rettspraksis. Hva gjelder overgrepets

⁶⁶ Prop. 97 L (2009-2010) s. 20

karakter er det i tillegg til graden av vold også momenter slik som hvor brutal, skremmende eller krenkende overgrepet var som skal vektlegges. Hvorvidt overgrepet bar preg av å være mishandling, om det foregikk over lang tid, eller bar preg av å være overfallsvoldtekt skal også ansees skjerpene.⁶⁷

4.4.1 Overfallsvoldtekter

Det er flere overfallsvoldtekter som er behandlet av Høyesterett etter straffeskjerpningen.

Rt. 2011 s. 1013 gjaldt et forsøk på overfallsvoldtekt. Høyesterett tok utgangspunkt i at det i saken ville ha blitt gitt fengsel på i overkant av 5 år ved fullbyrdet handling. En kvinne ble kontaktet av en fremmed mann mens hun gikk hjem fra byen. Hun hadde uttrykt ovenfor mannen at hun ønsket å gå alene. Han fulgte likevel etter henne og begynte å beføle henne på veien. Da hun forsøkte å gå fra ham brøt han henne i bakken, kledde av henne og forsøkte å trenge inn i henne. Kvinnen forsøkte å rope etter hjelp, men da slo han henne i ansiktet. Gjerningsmannen ga opp forsøket da det kom en mann gående. Straffen ble av Høyesterett satt passende til fengsel i 4 år fordi det ble gjort fradrag for tilståelse. Det ble ved utmålingen ansett som skjerpene at mannen hadde vilje til å gjennomføre voldtekten og at han kun ga seg fordi det kom en tilfeldig forbipasserende.

I Rt. 2013 s. 776 som også gjaldt forsøk på en overfallsvoldtekt av en 71 år gammel kvinne ble det uttalt at utgangspunktet for straffeutmålingen var fengsel i omlag 5 år for en slik handling dersom den fullbyrdet og utført av en voksen. Det ble ansett som skjerpene at voldtektsforsøket skjedde i kvinnens eget hjem og av en maskert gjerningsmann. Gjerningsmannen var en 17 år gammel ungdom og han hadde trukket seg fra å gjennomføre voldtekten av fri vilje. Frivillig avbrytelse og ung alder førte til at straffen ble satt ned til fengsel i 2 år og 9 måneder.

HR-2020-739-A omhandler et tilfelle av overfallsvoldtekt hvor det forelå flere vesentlige og tungt skjerpene momenter. Fornærmede i saken var på trilletter i nabolaget med sine åtte uker gamle tvillinger da hun ble angrepet av en fremmed mann. Mannen tvang kvinnen til et litt avsidesliggende område ved å ta kveletak på henne og true henne med et skrujern som han holdt mot halsen hennes. Fornærmede gjorde motstand og ropte om hjelp, men da hun ble redd for sine barn i trillevogna og at de skulle bli uten en mor, ga hun opp. Domfelte gjennomførte

⁶⁷ Prop. 97 L (2009-2010) s. 19-20

vaginalt samleie med kvinnen med sædavgang i skjeden. Tiltalte lot så kvinnen gå. Tidsforløpet gikk over 10 minutter fra kvinnen først så mannen til hun rømte unna.

Det vises i domsslutningen til at det i saken foreligger flere skjerpende momenter i forbindelse med selve den utførte handlingen. For det første trekkes det frem som skjerpende at det er tale om en overfallsvoldtekt på et offentlig sted. Videre anses voldsutøvelsen som meget alvorlig, grunnet gjentatte kvelertak som ga den fornærmede pusteproblemer, og trusselen med skrujern. Det er særlig omstendigheten om at handlingen foregikk mens fornærmede var på tur med to spedbarn som trekkes frem som særlig skjerpende. Den forferdelige situasjonen ble forsterket for fornærmede grunnet frykt for hva som ville skje med barna. Tiltalte satte også barna i stor fare da trillevognen kunne ha begynt å rulle eller han kunne ha satt barnemoren ute av stand til å få barna hjem etter overgrepet. Høyesterett mente utgangspunktet burde være fengsel i 7 år, men det ble gitt fradrag for tilståelse og tiltalte ble idømt 6 år og 4 måneder fengsel for voldtekt til samleie.

Overfallsvoldtekter synes å straffes markert strengere enn voldtekter som ikke bærer preg av overfall. At overgrepet kommer helt overraskende på og utføres av en fremmed vektlegges strengt og straffen er markert høyere enn normalstraffen på 4 år. Overnevnte avgjørelser taler for at overfallsvoldtekter har et utgangspunkt på fengsel i 5 år. Fra dette utgangspunktet kan andre skjerpende momenter vektlegges og gi ytterligere påslag i straffen. I sistnevnte sak foreligger det en rekke skjerpende omstendigheter og straffen økes med ytterligere 2 år grunnet dette.

Ved forsøk på overfallsvoldtekt fremstår det slik at gjennomføringsvilje og årsaken til avbrytelse kan vektlegges som et straffeutmålingsmoment.

4.4.2 Manglende bruk av prevensjon og sædavgang

Det er et ulovfestet skjerpende moment at samleiet er ubeskyttet og at det har vært sædavgang.⁶⁸ Ubeskyttede samleier gir en risiko for veneriske sykdommer og uønsket

⁶⁸ Haugen og Efjestad s. 359

graviditet. Risikoen er tilstede selv om mannen ikke har hatt sædavgang, og ubeskyttet samleie ansees skjerpene selv om domfelte ikke har hatt sædavgang.

I HR-2020-587-U ble gjerningsmannen idømt 6 års fengsel etter en gruppevoldtekt av en kvinne som ute av stand til å motsette seg handlingen. Straffen ble satt til fengsel i 6 år, en økning på 1 år fra utgangspunktet på 5 år, grunnet flere skjerpene omstendigheter. Manglende bruk av prevensjon og sædavgang nevnes som et av momentene. Det ble også vektlagt at tiltalte var hovedmann og initiativtaker til voldtekten samt at fornærmede hadde fått ekstraordinære psykiske problemer etter voldtekten.

I overnevnte HR-2020-739-A hvor en tvillingmor som var på trilletter med sine spedbarn ble overfalt gjennomførte overgriperen vaginalt samleie med sædavgang i skjeden. Høyesterett viser til at det foreligger flere skjerpene omstendigheter (se 4.4.1) Av domspremissene fremkommer det derimot ikke at Høyesterett trekker inn den omstendigheten at samleiet ble gjennomført ubeskyttet i straffeutmålingen.

Andre tilfeller hvor voldtekten var ubeskyttet kan bl.a. HR-2019-608-A, Rt. 2015 s. 40, Rt. 2013 s. 671 og Rt. 2011 s. 734 nevnes som eksempler. I disse avgjørelsene nevnes det bare at voldtekten var ubeskyttet, men det fremstår ikke som om det får særlig betydning for straffeutmålingen.

Hvor mye påslag som skal gis i straffen når samleiet er ubeskyttet fremkommer ikke noen av sakene for Høyesterett og er dermed vanskelig å angi konkret hvor mye påslag momentet skal gi. I alle saker hvor voldtekten har vært ubeskyttet foreligger det flere andre skjerpene omstendigheter, og manglende prevensjon og sædavgang har blitt vurdert samlet med andre skjerpene omstendigheter. Ingen av avgjørelsene fremhever manglende prevensjon eller sædavgang og det er grunn til å tro at momentet alene ikke vil ha særlig betydning for straffeutmålingen.

4.4.3 Gruppevoldtekt

Gruppevoldtekt er tilfeller der voldtekten er utført av flere i fellesskap. Det er tilstrekkelig at voldtekten er utført av to overgripere.⁶⁹ Slike tilfeller skal ansees som grove voldtekter jf. strl. § 293 bokstav a, og strafferammen økes til fengsel i opptil 21 år. Gruppevoldtekter ansees å

⁶⁹ Rt. 2002 s. 1210

være mer alvorlige fordi gjerningspersonene ikke bare voldtar selv, men fordi de også medvirker til de andres overgrep. Også hensynet til fornærmede tilsier at gruppevoldtekter anses å være alvorligere. Der flere overgripere handler i fellesskap kan fornærmede oppleve hjelpeløsheten og ydmykelsen som forsterket. Fornærmede kan også utsettes for større farer i slike tilfeller.⁷⁰

HR-2020-587-U gjaldt et tilfelle av grov gruppevoldtekt hvor hovedmannen ble idømt fengsel i 6 ½ år, og de to øvrige deltakeren ble idømt fengsel i 5 år. Lagmannsrettens straffeutmåling for hovedmannen ble anket, men førte ikke frem. De tre gjerningsmennene hadde alle på tur hatt samleie med den fornærmede. Hovedgrunnen til at den ankede gjerningsmannens straff var høyere enn de øvriges var fordi han var hovedmann og initiativtaker til handlingen. Lagmannsretten påpeker at overgrepet fremstår som en planlagt og kynisk utnyttelse av fornærmede, og at dette sammen med at han kjente til at den fornærmede var i en særlig sårbar posisjon måtte ilegges vekt i skjerpene retning. Samlet sett tilsa dette en straffeskjerpning på 1 ½ år fra normalstraffen på 5 år.

Rt. 2012 s. 659 gjaldt en gruppevoldtekt med en langt mindre alvorlighetsgrad enn overnevnte sak fra 2020. To menn, 18 og 20 år på gjerningstidspunktet, hadde i fellesskap to ganger stukket tuten av en flaske inn i fornærmedes vagina mens hun på grunn av beruselse var ute av stand til å motsette seg handlingen. Fornærmede var 15 år og 10 måneder. Den ene av de to guttene anket lagmannsrettens straffeutmåling til Høyesterett og straffen ble noe redusert av Høyesterett. Lagmannsretten hadde tatt utgangspunkt i at straffen for grov voldtekt ikke bør være under 5 år. Høyesterett viste til at det foreliggende tilfellet var mindre alvorlig enn de tilfellene som normalt henføres under bestemmelsen om grov voldtekt, og at et slikt utgangspunkt for straffeutmålingen ville være i konflikt med hensynene til proporsjonalitet. Høyesterett mente utgangspunktet for straffeutmålingen, hensyntatt til forholdets omfang og fornærmedes unge alder, burde være fengsel mellom 4 og 4 ½ år. Det ble gitt fradrag for tiltaltes uforbeholdne tilståelse, og det ble lagt noe vekt på tiltaltes umodenhet og at handlingen bar preg av å være en impulshandling. Straffen ble satt til fengsel i 2 ½ år. En dommer dissenterterte og mente at straffen burde vært redusert ved at bare 1 år av fengselsstraffen ble gjort betinget.

⁷⁰ NOU 1997:23 pkt. 4.4.5

En sammenligning av disse to avgjørelsene illustrerer tydelig hvordan ulike straffeutmålingsmomenter får betydning for straffeutmålingen. Begge er tilfeller som faller inn under bestemmelsen om grov voldtekt, men i sakene er det en vesentlig forskjell i den utmålte straffen. Mens det i det ene tilfelle ble ansett som passende med fengsel i 2 ½ år ble straffen fengsel i 6 ½ år, 4 år lengere, i det andre tilfellet. Det utslagsgivende for den store forskjellen synes å være motivasjonen og bakgrunnen for handlingen. Der det i 2020-tilfellet var tale om en kynisk og målrettet utnyttelse, var det i motsetning i 2012-tilfellet tale om en impulshandling utført av umodne unge voksne.

4.4.4 Neddoping

Ved tilfeller hvor fornærmede er ute av stand til å motsette seg handlingen og gjerningspersonen er skyld i fornærmedes tilstand omfattes tilfellet av minstestrafen i strl. § 292 og utgangspunktet for straffeutmålingen er fengsel i 4 år. Neddoping innebærer at gjerningspersonen har fått fornærmede til å innta et stoff som setter fornærmede ut av stand til å motsette seg handlinger.

I HR-2018-675-A hadde domfelte hatt vaginalt samleie med en kvinne som han hadde narret til å ta Rivotril, et bedøvende middel. Høyesterett uttaler i avs. 21 at: «Etter mitt syn kan påslaget i frihetsstraffen for domfellelsen for handling som også omfatter § 292 bokstav d, passende settes til omkring ett og et halvt år.»

Dommen taler tydelig for at neddoping skal føre til et påslag i straffen på fengsel i 1 ½ år.

4.4.5 Bilder

Der det er tatt bilder i forbindelse med overgrepene, enten av tiltalte selv, av andre eller ufrivillig av fornærmede har tatt bilder vil dette være en omstendighet som skal ilegges skjerpene vekt. At overgrepet er dokumentert med bilder utgjør en ekstra belastning for fornærmede. Ikke bare er fotograferingen eller filmingen av overgrepet en krenkelse mot fornærmede i seg selv, men fornærmede risikerer også å måtte leve med frykt for at bilder eller film er spredt videre, enten til andre eller er lagt ut på internett.

I HR-2017-1282-A ble en mann etter å ha fått fradrag for tilståelse idømt 12 års fengsel for overgrep mot fire jenter (se punkt 4.4.6). Overgrepene var utført over internett og ble ansett å være svært grove grunnet flere ulike skjerpene omstendigheter. Høyesterett understreket at handlingenes grovheten var forsterket som følge av at overgrepene ble filmet. Idømte hadde

forlanget at de fornærmedes ansikter skulle vises på filmene og at filmene skulle være merket med dato.

Det fremkommer ikke hvor mye påslag som gis straffen grunnet at handlingene var filmet. De skjerpede omstendighetene i saken behandles samlet. I saken ble det ikke funnet bevist at filmene var distribuert til andre, men dette ble ansett å være uten betydning for relevansen av momentet. Heller ikke HR-2019-2169-U, som også gjaldt gjentatt overgrep mot flere jenter under 16 år, ble det tatt hensyn til at det ikke fantes bevist at filmer av overgrepene ble spredt.

4.4.6 Andre særlige krenkende eller brutale overgrep

I HR-2017-1282-A ble en mann etter å ha fått fradrag for tilståelse (se punkt 5.4.1) idømt 12 års fengsel for overgrep mot fire jenter. Tiltalens første post gjaldt voldtekt til samleie av barn under 14 år. Gjerningspersonen hadde fått en 13 år gammel jente til å utføre handlinger med seg selv som svarte til seksuell omgang. Tiltalepostens del 2 gjaldt voldtekt og seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år. Gjerningspersonen hadde fått to jenter på 14 og 15 år til å utføre seksuelle handlinger ved å true dem. Felles for disse overgrepene var at de var utført i jentenes egne hjem uten at idømte hadde vært tilstede selv. Han hadde møtt jentene over internett og fått jentene til å filme overgrepene.

Domfelte ble også dømt for seksuelle handlinger mot en jente under 16 år og trusler jf. Strl. 263, samt oppbevaring av fremstillinger som viser overgrep mot barn og seksualiserende fremstillinger av barn jf. Strl. § 311 og brudd på dyrevelferdsloven § 37 for seksuell omgang med en hund.

Høyesterett viser til at det i saken foreligger flere skjerpene momenter i saken. For fornærmede i tiltalepostens del 1 vises det til at gjerningspersonen er en voksen mann som på en målrettet og kynisk måte har utnyttet en 13 år gammel som hadde store personlige problemer. Dette var klart skjerpene. Handlingene foregikk over flere dager, og omfanget og varigheten av handlingene ble vektlagt i skjerpene retning. Høyesterett mente forholdet burde gi fengsel i 6 år, 2 år mer enn normalstraffen.

For jentene på 14 og 15 år hadde tiltalte kommet i kontakt med den ene på en chatteside. Ved å true jentene med at han skulle sende noen bort til dem, fikk han dem til utføre seksuelle handlinger med seg selv, med hverandre og med en hund. Høyesterett viser til at det ved dette forholdet foreligger vesentlige skjerpene omstendigheter. Overgrepene omtales som grove fordi de ble utført i fornærmedes eget hjem og jentene ble tvunget til å utføre handlingene på

hverandre. Handlingene som involverte hunden omtales som særlig grov. Høyesterett understreker at grovheten forsterkes ved at alle overgrepene ble filmet. Domfelte hadde forlangt at jentenes ansikt skulle vises på filmene og at de skulle være merket med dato. Heller ikke for disse videoene ble det bevist at de var distribuert videre. Høyesterett mente forholdene tilsa fengsel i 5 år for hver av de fornærmede, 1 år mer enn normalstraffen.

Et annet tilfelle hvor voldtekten var ansett å være særlig alvorlig er Rt. 2015 s. 401 hvor gjerningsmannen hadde voldtatt to kvinner. I saken forelå det flere tunge skjerpene momenter (avs. 15-17). Voldtekten ble gjennomført ved at gjerningsmannen truet de to kvinnene med kniv. Han hadde over en tidsperiode på én time forgrepet seg på begge kvinne vaginalt og oralt. Han hadde tvunget kvinnen på tur til å holde den andres ben til side, mens han gjennomførte samleiet, og han hadde fått de to kvinnene til å beføle hverandre. Underveis hadde gjerningsmannen fremsatt drapstrusler ovenfor kvinnene. Gjerningsmannen hadde også uttalt til kvinnene at voldtekt alltid er kvinnens skyld, og at det ville bringe stor skam over familiene deres dersom hendelsen ble kjent. Voldtekten hadde også vært særlig smertefull for kvinnene siden begge var omskåret og dermed noe gjensydd foran skjedeåpningen. Fellesstraffen for de to voldtektene ble satt til fengsel i 10 år, men det ble gitt 1 år fradrag for ekstraordinær lang saksbehandlingstid, og gjerningsmannen ble idømt fengsel i 9 år.

Også saken i Rt. 2013 s. 625 illustrerer et særlig brutalt og kynisk tilfelle av voldtekt. Som et middel for drive inn narkotikagjeld hadde gjerningsmannen brutalt voldtatt en kvinne og utøvd vold mot to menn. De to mennene ble banket opp av gjerningsmannen før han tvang kvinnen inn på et naborom og voldtok henne. Kvinnen ble først tvunget til å utføre oralsex på mannen før han voldtok han henne analt. Dette var særlig smertefullt for kvinnen. Hun ble på nytt tvunget til å utføre oralsex på ham og deretter ble gjennomførte han et vaginalt samleie med henne. De to mennene satt hjelpeløse i naborommet og kunne ikke komme kvinnen til unnsetning. Det fremkom at handlingene inngikk i et brutalt, kynisk og terroriserende handlingsmønster med mål om å inndrive penger. Høyesterett påpekte at overgrepet hadde mange fellestrekk med en overfallsvoldtekt da overgrepet kom helt overraskende på og ble utført av en fremmed. Gjerningsmannens utnyttelse av kvinnen, hans totale kontroll over situasjonen og elementet av frihetsberøvelse ble ansett å være tungtveiende skjerpene omstendigheter. Straffen for handlingen ble satt passende til fengsel i 8 år, men på grunn av en forbeholden tilståelse ble gjerningsmannen idømt fengsel i 7 ½ år.

Alle de overnevnte avgjørelsene omhandler svært graverende tilfeller. Avgjørelsene illustrerer hvordan en rekke ulike skjerpene momenter kan tilsi at straffen må settes over normalstraffen. Felles for avgjørelsene er at det er omstendighetene ved selve overgrepet, måten overgrepet gjennomføres på, som tilsier påslag i straffen. Det er flere omstendigheter knyttet til selve gjennomføringen som ansees å være relevante i disse sakene, og de enkelte omstendighetene behandles sammen. Fordi overgrep kan gjennomføres på utallige måter og det vil finnes utallige ulike omstendigheter som tilsier at et forhold er mer alvorlig enn et annet, lar det seg ikke gjøre å oppstille en fasit på hvor stor vekt hvert enkelt moment skal gis. Disse omstendighetene må derfor sees på sammen og det må gis et samlet påslag i straffen for momenter knyttet til selve handlingen.

5 Formildende momenter

5.1 Forhold ved fornærmede

En gjennomgangen av Høyesteretts praksis etter lovendringen i 2010 viser at det ikke finnes tilfeller hvor forhold ved fornærmede har vært å anse som formildende omstendigheter. Det fremkommer av enkelte avgjørelser at det har forsøkt å føre bevis for fornærmedes seksuelle adferd i lagmannsrettene.⁷¹ Det fremkommer ikke om slik bevisføring har vært utført i tilknytning til skyldspørsmålet eller straffeutmålingen, men det har ikke relevans for straffeutmålingen i noen av sakene for Høyesterett.

I Rt. 2015 s. 1494 ble det fra den domfelte anført at straffen måtte settes ned på grunn av manglende skadevirkninger hos den fornærmede. Saken gjaldt forsøk på voldtekt og lagmannsretten mente utgangspunktet for forsøkshandlingen burde være fengsel i 3 år. Domfelte og fornærmede hadde etter handlingen skværet opp og de levde sammen. Høyesterett viste til tidligere avgjørelser, og fastslo at det er handlingens skaderisiko som er utgangspunktet for straffen, og at hvilken skadevirkning handlingen faktisk fikk for fornærmede er av lite betydning for straffeutmålingen. At handlingen ikke har påført fornærmede nevneverdige skader er dermed uten betydning og vil ikke virke formildende på straffen.

Høyesteretts praksis kan derfor tale for at det ikke er adgang til å vektlegge omstendigheter knyttet til fornærmede som formildende momenter.

⁷¹Se bl.a. Rt 2013 s. 856

5.2 Forhold ved tiltalte

5.2.1 Mangler ved tiltaltes kognitive fungering

Mangler ved tiltaltes kognitive fungering er et lovfestet formildende moment. I strl. § 78 bokstav d fremkommer det at det skal tas i betraktning at tiltalte *«på handlingstidspunktet har redusert evne til realistisk å vurdere sitt forhold til omverdenen på grunn av psykisk lidelse, psykisk utviklingshemming, bevissthetsforstyrrelse som ikke er en følge av selvforskyldt rus, eller en sterk sinnsbevegelse»*. Personer med redusert evne til å realistisk å vurdere sitt forhold til omverdenen kan ha vanskeligheter med å forstå rekkevidden av sine handlinger. Det er derfor mindre grunn til å bebreide disse personene for sine handlinger sammenlignet med vanlige friske personer.

HR-2018-1340-U gjaldt en rekke overgrep mot 9 ulike kvinner i perioden 2008 til 2015. Overgrepene hadde som fellestrekk at alle de fornærmede var svært sårbare enten i form av psykisk utviklingshemming, nedsatt fysisk funksjonsevne eller at de hadde opplevd traume. De fleste av de fornærmede hadde kommet i kontakt med tiltalte over internett. Lagmannsretten utmålte straff for i alt 11 voldtekter og domfelte ble idømt forvaring. Etter en samlet vurdering av forholdene tilsa at fengselsstraffen burde være på fengsel i 16 år. Tiltalte var selv lettere psykisk utviklingshemmet og han ble gitt fradrag i straffen med 1 år grunnet dette.

I HR-2016-287-A ble straffeutmålingen i saken gjenopptatt etter at det hadde blitt fastslått under soning i psykiatrisk institusjon at domfelte hadde en lettere grad av psykisk utviklingshemming. Domfelte hadde i 2010 sammen med en annen gutt voldtatt en 15 år og 10 måneder gammel jente med en tuten på en ølflaske etter at hun på grunn av beruselse hadde sovnet. På grunn av domfeltes tilståelse, at handlingen bar preg av å være foretatt på impuls og domfeltes umodenhet ble straffen redusert. Ved straffeutmålingen ved gjenopptaket ble det vektlagt at det ikke var domfelte som hadde ledet an, og at domfeltes lave evnenivå kunne være medvirkende til at han ble med på overgrepet. Dette måtte samlet sett føre til en vesentlig reduksjon i straffen. Sett sammen med all den tid som var gått siden overgrepet fant sted og at soningen var ekstra belastende grunnet domfeltes psykiske problemer ble straffen redusert fra 2 år og 10 måneder, til 1 ½ år.

Et tilfelle som gjaldt seksuell omgang til samleie med barn under 16 år ble behandlet i Rt. 2015 s. 1089. I saken var domfelte en 18 år gammel jente med lettere psykisk utviklingshemming. Under en fest hadde hun hatt seksuell omgang med en gutt som var like under 14 år.

Fornærmede hadde gitt uttrykk for at han ikke ville, men etter press fra de andre festedeltakerne og domfelte hadde de gått inn på et soverom hvor de hadde gjennomført samleiet. Høyesterett konkluderte med at partene ikke var nær nok i alder og utvikling, selv om tiltalte hadde et modenhetsnivå tilsvarende en 12-13 åring, til at straffeansvaret bortfalt. Tingretten hadde med utgangspunkt i normalstraffen i 4 år satt straffen til fengsel i 1 ½ år. Grunnet domfeltes utviklingshemming, og all den tid som var gått siden hendelsen fant sted besluttet Høyesterett at hele straffen skulle gjøres betinget.

Avgjørelsene viser til at det gjøres betydelige reduksjoner i straffeutmålingen som følge av manglende kognitiv fungering hos gjerningspersonen. I alle sakene ble det gitt ett års fradrag i fengselsstraffen eller mer. For tilfellet i HR-2018-1340-U utgjorde fradraget på ett år en liten del av den samlede straffen på fengsel i 16 år. I avgjørelsen vises det til at bare ett av voldtektstilfellene kunne synes å være en impulshandling. De resterende voldtektene bar preg av å være planmessige, og domfelte forstod at bruk av tvang for å oppnå seksuell omgang var ulovlig. Fradraget på ett år ble ansett å tilstrekkelig ta hensyn til domfeltes evnenivå. 2015-saken og 2016-saken var av langt mindre alvorlighetsgrad og det fremstår som om handlingene i disse sakene hadde større sammenheng med de domfeltes evnenivå enn i saken fra 2018. Dette kan tale for at hvilken vekt manglende kognitive fungering skal ilegges beror på i hvor stor grad handlingen skyldes domfeltes manglende fungering.

5.2.2 Tiltaltes alder

Ung alder kan være et formildende moment i straffeutmålingen. Der tiltalte er under 18 år på handlingstidpunktet følger det av strl. § 78 bokstav i at alderen skal tas i betraktning som en formildende omstendighet.

I Rt. 2013 s. 776 (se 4.3.4.1) hvor en 17 år gammel gutt ble dømt for voldtektsforsøk på en 71 år gammel dame i hennes eget hjem ble det gitt fradrag i straffen på seks måneder grunnet hans lave alder (avs. 16). Høyesterett idømte, etter fradrag for forsøk, alder og tilståelse, 17 åringen til fengsel i 2 år og 9 måneder, hvorav 9 måneder ble gjort ubetinget.

HR-2016-1364-A gjaldt straffeutmåling for gruppevoldtekt mot en 14 år og 4 måneder gammel gutt utført av tre gutter på 16 år og to måneder, 15 år og 10 måneder og 14 år og 11 måneder. For gutten på 14 år og 11 måneder ble saken henlagt fordi han var under den kriminelle lavalderen. Handlingen er kort beskrevet i avs. 18 slik: «..[F]ornærmede ble utsatt for flere voldtektshandlinger på måter som likestilles med samleie. Han ble også rammet av flere andre

særlig krenkende og fornedrende handlinger. Overgrepet pågikk over tid og ble begått av flere i fellesskap. Deler av overgrepet ble filmet og lagt ut på Facebook.» Høyesterett kom etter en grundig redegjørelse frem til handlingens alvorlighetsgrad tilsa at ungdomsstraff ikke kunne anvendes ovenfor de to unge lovbyterne. Dersom handlingen hadde vært utført av voksne ville straffens utgangspunkt ha vært fengsel et sted mellom 6 og 7 år. At de domfelte bare var omlag 16 år på handlingstidspunktet ble tilsa en vesentlig reduksjon i straffen. Høyesterett idømte guttene fengsel i 3 år hvorav 1 år ble gjort ubetinget.

Det kan på ulovfestet grunnlag også ansees formildende at gjerningspersonen er ung, men over den lovfestede alderen på 18 år. I disse tilfellene er det rimelighetsbetraktninger som tilsier reduksjon i straffen.

I Rt. 2013 s. 853 ble det gitt fradrag for ung alder for en mann som var 18 ½ år gammel på gjerningstidspunktet. Mannen hadde ført tre fingre i vaginaen på en sovende kvinne etter en fest. Høyesterett tok utgangspunkt i en normalstraff på fengsel i 3 år og 3 måneder og etter fradrag for ung alder og tilståelse ble straffen fastsatt til fengsel i 3 år.

Rt. 2013 s. 848 gjaldt også et tilfelle av voldtekt til seksuell omgang og straffeutmålingens utgangspunkt var tre år og tre måneder. Domfelte hadde overfalt en kvinnelig taxisjåfør og dette ble ansett som skjerpende sammen med at han tidligere var idømt straff for seksuell handling mot barn under 16 år. At domfelte var 19 år gammel på gjerningstidspunktet hadde ikke innflytelse på straffeutmålingen når man tok i betraktning måten overfallet ble utført på.

Hvorvidt det gis fradrag på grunn av ung alder synes å bero på de andre omstendighetene i saken. Det fremstår ut fra Høyesteretts praksis at det ikke gis fradrag for ung alder på ulovfestet grunnlag i de mer alvorlige sakene. Fradraget som gis for unge lovbytere over 18 år synes heller ikke være særlig stort. I tilfellet hvor det ble gitt slikt fradrag ble straffen bare redusert med 3 måneder.

5.2.3 Andre belastninger for tiltalte

I HR-2017-570-A ble en allmennlege idømt to år og seks måneder fengsel for å ha utnyttet sin stilling for å oppnå seksuell omgang. Domfelte hadde hatt seksuell omgang med to kvinnelige pasienter som hadde oppsøkt ham som lege for å få hjelp med sine psykiske plager. Kvinne hadde over tid opparbeidet seg et tillitsforhold til legen. I skjerpende retning vektla Høyesterett at forholdet til den ene kvinnen hadde vart i halvannet år og at hennes psykiske helse i denne perioden hadde blitt gradvis dårligere. Det ble fra forsvareren anført at det forhold at legen

hadde mistet sin legeautorisasjon måtte vektes i formildende retning og reduksjon i straffen. Høyesterett viser til tidligere rettspraksis og fastslår at når det gis administrative vedtak om fratakelse av autorisasjon eller bevilgning, og disse fratakelsene er begrunnet med at personen ikke er egnet til å utføre et yrke skal ikke dette ha betydning for straffeutmålingen. Tap av bevilgning eller autorisasjon vil derfor ikke være en formildende omstendighet.

Heller ikke avbrytelse av påbegynt studieløp ansees å være en formildende omstendighet jf. Rt. 2013 s. 193 som gjaldt et tilfelle av sovevoldtekt. Gjerningsmannen var universitetsstudent og han hadde fått varsel fra universitetsledelsen om han ikke fikk delta på den obligatoriske praksisundervisning dersom han ble domfelt. Gjerningsmannen ville dermed i praksis ikke kunne få utstedt vitnemål. Høyesterett viste til at domfeltes handlinger gjorde han uskikket for yrket han utdannet seg til og at dette ikke skulle ilegges vekt i formildende retning selv om det var en tilleggsbelastning for domfelte.

I Rt. 2014 s. 1145 anførte tiltaltes forsvarer at belastningen tiltalte hadde opplevd grunnet omfattende pressdekning av saken måtte ha betydning for straffeutmålingen. Tiltalte var en amerikansk statsborger som spilte basketball på et herrelag i Oslo, og var trener for et basketlag for jenter. Tiltalte hadde voldtatt flere ulike kvinner over flere år, blant annet unge jenter på laget hvor han var trener. Høyesterett vektla ikke belastningen som følge av pressdekningen i straffeutmålingen.

Med unntak av et tilfelle i HR-2016-287-A (se punkt 5.2.1) hvor det ble fremhevet at soning var ekstra belastende for en lettere utviklingshemmet mann, har ikke Høyesterett funnet andre belastende konsekvenser for domfelte som relevante formildende momenter. Tap av rettigheter og belastning grunnet pressdekning har ikke vært ansett å virke formildende. Det kan tenkes at det finnes tilfeller hvor slike momenter vil ansees å være relevante, men slike anførsler har så langt ikke vunnet frem etter straffeskjerpningen i 2010.

5.3 Tidligere seksuell relasjon mellom de involverte

Departementet gir i sin veiledning en redegjørelse for hvordan tidligere seksuelle handlinger bør trekkes inn i vurderingen.⁷² Forutgående seksuelle handlinger har i tidligere rettspraksis etter visse omstendigheter gitt en viss formildende vekt. Departementet viser i proposisjonen

⁷² Prop. 97 L (2009-2010) punkt 5.1.2.3

til et eksempel der Høyesterett i Rt. 2005 s. 663 anså det forutgående hendelsesforløpet, hvor tiltalte og fornærmede hadde hatt frivillig oralsex, sammen med tilståelsen, som en formildende omstendighet. Departementet gjennomgår tidligere lovforarbeider og rettspraksis, og understreker at avsluttet ekteskap eller samliv normalt ikke kan ansees som noen formidlende omstendigheter.

I HR-2015-1199-U ble lagmannsrettens straffutmåling opprettholdt. En mann var idømt fengsel i 8 år for over ti tilfeller av voldtekter til samleie av sin daværende samboer og mishandling i nære relasjoner. Lagmannsretten kom til at voldtektene alene tilsa en straff på fengsel i 6 til 7 år. Lagmannsretten omtalte voldtektene som grove grunnet den voldsomme påkjenningen og de traumer fornærmede var utsatt for i form av et vedvarende trusselregime og hennes smerter og plager i forbindelse med gjennomføring av vaginale samleier.

Rt. 2011 s. 734 omhandlet tilfeller av voldtekt til samleie av ekssamboer. Gjerningsmannen var uten fast bopel og overnattet innimellom på sofaen hos sin tidligere samboer. Dette var også tilfellet den natten da voldtektene fant sted. Tiltalte hadde ved bruk av makt voldtatt kvinnen vaginalt. Deretter hadde han truet henne med hva han ville gjøre med henne med en kniv han holdt i hånden. Etter dette tvang han henne til å utføre oralsex på han, mens han holdt kniven mot henne. Tiltale ble deretter sittende hele natten med kniven i hånden sammen med fornærmede og han nektet henne å forlate leiligheten. Deres felles datter lå å sov på et naborom mens det hele pågikk. Som skjerpene omstendigheter ble det vektlagt at handlingen inneholdt elementer av grove trusler og frihetsberøvelse og at handlingen varte i over fem timer. At fornærmede var i en særlig sårbar posisjon grunnet datteren vektlegges også. Høyesterett mente at passende straffe for handlingen ville vært fengsel i 6 år, før fradrag for tilståelse.

I et noe spesielt tilfelle ble likevel forutgående seksuelle handlinger vektlagt som formildende i Rt. 2014 s. 459 i en sak som gjaldt ett tilfelle av grov uaktsom voldtekt. I forkant av voldtekten hadde domfelte deltatt i seksuelle aktiviteter sammen med fornærmede og hennes samboer. Fornærmede hadde utført oralsex på domfelte samtidig som hun hadde samleie med samboeren sin. Domfelte ble liggende inntil fornærmede da de alle tre la seg i sengen etter at de hadde avsluttet den seksuelle aktiviteten. Uten å ha forvisset seg om at hun fortsatt var våken førte han penis sin inn i skjeden hennes. På grunn av den spesielle foranledningen ble handlingen ansett å være mindre grov enn andre grovt uaktsomme voldtekter. Domfelte hadde også tilstått forholdet. Samlet sett mente Høyesterett at dette innebar at straffens formål ikke talte mot

fengselsstraff, og domfelte ble derfor idømt 360 timer samfunnsstraff. En dommer dissenterte og mente et burde idømmes fengselsstraff.

Verken HR-2015-1199-U eller Rt. 2011 s. 734 trekker frem tidligere samliv eller ekteskap som en skjerpene eller formildende omstendighet. Avgjørelsene kan vise til at Høyesterett respekterer lovgivers ønske om at tidligere samliv og ekteskap ikke bør ilegges formildende vekt. Avgjørelsene kan også vise til at tidligere seksuelle handlinger heller ikke er å anse som et relevant skjerpene moment.

Rt. 2014 s. 459 synes derimot å tale for at forutgående seksuelle handlinger kan vektlegges som formildende. Likevel er det tale om et spesielt saksforhold. Først og fremst gjelder saken ikke et forsettlig overgrep. I tillegg hadde den seksuelle aktiviteten skjedd like før overgrepet. Avgjørelsens prejudikativ virkning tilsier derfor at forutgående seksuelle handlinger kan vektlegges som formildende i situasjoner som nevnt i saken.

5.4 Overgrepets karakter

Høyesterett har i flere avgjørelser vektlagt overgrepets karakter som en noe formildende omstendighet.

At handlingen bærer preg av å være en impulshandling tilsier at forholdet er mindre alvorlig enn handlinger som har preg av å være planlagte og beregnende.

I Rt 2013 s. 751 hadde en far ved én anledning slikket sin fireårige datters kjønnsorgan. Høyesterett beskriver det slikt at overgrepet hadde karakter av en impulshandling, idet handlingen fant sted umiddelbart etter at domfelte våknet opp i sin egen seng sammen med datteren. Domfelte avbrøt slikkingen da «han nærmest kom til seg selv og forstod at det han holdt på med ikke var bra».⁷³ Høyesterett tok utgangspunkt i et straffenivå på fengsel opp mot 2 1/2 måneder. Som skjerpene omstendighet ble det vektlagt at det i saken var tale om incest. Høyesterett la til grunn at fengsel i 2 ½ år før det ble gitt fradrag for tilståelse og lang liggetid hos politiet. Momentene om impulshandling og incest synes å ha utjevnet hverandre.

⁷³ Se Rt 2013 s. 751 avs. 7

HR-2019-608-A gjaldt et tilfelle der en mann hadde slikket sin samboers fireårige datters kjønnsorgan ved to anledninger. Tilfellet omfattet ikke incest, men mannen hadde hatt en omsorgsrolle ovenfor fornærmede. Høyesterett la til grunn at det for den første anledningen burde idømmes en straffe på fengsel i 2 år og 9 måneder. Samlet for begge anledningen burde straffen ligge på fengsel i 4 år og 3 måneder.

For to ellers like tilfeller av overgrep mot barn er det en forskjell på 3 måneder i straffeutmålingen i disse to sakene. Mens det i 2013-saken ble vist til at handlingen bar preg av ha vært en impulshandling, ble det i 2019-saken fremhevet at gjerningsmannen hadde et fast forbrytersk forsett. Impulshandlingen kan dermed synes å ha gitt et fradrag på 3 måneder.

5.5 Forhold etter handlingen

5.5.1 Tilståelser

Det er særlig handlinger etter ugjerningen som knytter seg til tilståelser og samarbeid med politiet som får betydning som formildende omstendigheter. Det vil for den antatte gjerningspersonen være frivillig å samarbeide under etterforskningen og iretteføringen. Dette følger av forbudet mot selvinkriminering jf. SP art. 14 nr. 3 bokstav g og EMK art. 6 nr. 1.⁷⁴ Manglende tilståelse eller samarbeid vil derfor ikke kunne vektlegges som et straffeskjerpene moment da dette vil være i strid med retten til å ikke selvinkriminere seg selv.

Uforbeholden tilståelse er en lovfestet formildende omstendighet jf. strl. § 78 bokstav f. Bakgrunnen for regelen er i hovedsak prosessøkonomisk. Gjerningspersonenes tilståelse kan forenkle både etterforskningen og iretteføringen, og dette er en besparelse av samfunnets ressurser. Gjennom tilståelsesfradrag søkes det også at gjerningspersonen gis en oppfordring til å ansvar for den straffbare handlingen.⁷⁵ I saker om integritetskrenkelser som seksuallovbrudd, vil også hensynet til fornærmede tilsi at siktede bør gis en oppfordring til å tilstå.⁷⁶ En tilståelse

⁷⁴ De forente nasjoners internasjonale konvensjon 16. desember 1966 om sivile og politiske rettigheter (SP) og Europarådets konvensjon 4. november 1950 om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (EMK)

⁷⁵ Norsk lovkommentar til strl. § 78 bokstav f) ved Magnus Matningsdal sist revidert 01.01.20, se rettsdata: <https://min.rettsdata.no/Dokument/gL20050520z2D28z2EzA778?directHit=1&dq=strl.%20%2078¬eid=gN20050520z2D28z2E624,gN20050520z2D28z2E638,gN20050520z2D28z2E637>, 24.05.20.

⁷⁶ Se bl.a. Rt-2013-853 avs. 18 og HR-2018-2096-A avs. 33

kan redusere den belastningen det er for den fornærmede å måtte gjennomgå en langvarig etterforskning og iringeføring, samt den belastningen det utgjør for fornærmede å ikke bli trodd.

5.5.1.1 Uforbeholden tilståelse

I HR-2018-2096-A ble det utmålt straff for to overtredelser av strl. § 302, seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år. Domfelte var en 20 år gammel mann som på ulik tid hadde hatt kjæresteforhold med to 15 år gamle jenter. Mannen ble beskrevet som umoden, men aldersforskjellen og modenheten var for stor til at straffefritaket fikk anvendelse. Likevel mente Høyesterett at dette tilsa at straffen måtte sette noe under normalstraffen på seks måneder, og fant det passende å sette straffen til fire måneder. Mannen hadde også umiddelbart innrømmet ovenfor politiet at han hadde hatt seksuell omgang med den ene jenta, og han selv opplyst om at han hadde hatt seksuell omgang med den andre jenta. For jenta han opplyste om selv ble det gitt fradrag på 40-50 %, og for jenta i saken politiet etterforsket til og begynne med ble det gitt fradrag på 30%. Det totale fradraget for begge forholdene samlet ble satt til 35%.

I Rt. 2013 s. 1239 ble en mann i dømt fengsel for en sovevoldtekt. Domfelte hadde ført tre fingre inn i vaginaen til en sovende kvinne og utgangspunktet for straffeutmålingen var fengsel i tre år og tre måneder. Tiltale ble gitt et markert fradrag for tilståelsen. Han hadde i første politiavhør innrømmet forholdet. Det ble ikke funnet DNA spor eller andre beviser som knyttet tiltale til handlingen, og fornærmede husket ikke selv hva som hadde skjedd. Det var derfor sannsynlig at mannen hadde blitt frifunnet hadde det ikke vært for hans egen tilståelse. Høyesterett viser til tidligere rettspraksis, og understreker at det også på grunn av hensynet til fornærmede i seksualsaker har vært praksis å gi opptil en tredjedel i fradrag i slike tilfeller. Sammen med noe fradrag for ung alder ble det utmålt fengsel i to år.

I Rt. 2011 s. 1013 (se punkt 4.4.1) ble utgangspunktet for straffeutmålingen fengsel i fire år satt ned til fengsel i to år og ti måneder grunnet tilståelsen. Dette tilsvarer en reduksjon på rundt 30%. Saken gjaldt et forsøk på overfallsvoldtekt hvor gjerningspersonen hadde stukket av da det kom en tilfeldig forbipasserende mann. Politiet kom raskt til stedet der hendelsen hadde skjedd og gjerningsmannen ga frivillig til kjenne. Han kom senere med en tilståelse. Høyesterett peker på at gjerningsmannens tilståelse hadde stor prosessøkonomisk betydning, samt at slike saker som den foreliggende kan være vanskelig å oppklare fordi det kan være vanskelig å finne gjerningspersonen.

Samlet sett tilsier praksisen fra Høyesterett at en uforbeholden tilståelse i saker om seksuallovbrudd skal gi rundt 30% fradrag i straffen. Tilfellet i HR-2018-2096-A kan tilsi at tilståelser om forhold politiet ikke kjent med kan gi opptil 50% fradrag i straffen. Da dette gjaldt frivillig samleie mellom to kjærester og aldersforskjellen ikke var spesielt stor, er det mye som tilsier at det store fradraget må sees i forhold til den straffbare handlingens alvorlighetsgrad. Det er ikke sikkert det vil blitt gitt et like stort fradrag for en slik type tilståelse dersom det var tale om mer alvorlige seksuallovbrudd.

5.5.1.2 Forbeholden tilståelse

Straffeloven § 78 bokstav f) omfatter kun de uforbeholdne tilståelsene, men andre tilståelser og innrømmelser kan også anses som formildende omstendigheter på ulovfestet grunnlag.

I HR-2020-739-A hadde gjerningspersonen tilstått etter at han ble fremlagt fellende bevis, og tilståelsen hadde hatt begrenset betydning for gjennomføringen av saken. Høyesterett satt derfor fradraget for tilståelsen til like under 10%, og straffen ble redusert fra 7 år til 6 år og 4 måneder.

I HR-2019-721-A og HR-2017-1282-A som begge gjaldt gjentatte overgrep mot mindreårige, ble det også gitt fradrag på omkring 10% av den samlede straffen. Den domfelte i begge sakene hadde erkjent straffeskyld for de fleste tiltaleposter og dermed forenklet iretteføringen av saken. De domfelte hadde avgitt tilståelsene etter å ha blitt gjort kjent med bevisene og tilståelsene kan ikke sies å ha hatt betydning for domfellelsen.

Rt. 2013 s. 193 gjaldt et tilfelle av sovevoldtekt. I saken forelå det verken skjerpene eller formildende omstendigheter med unntak av tiltaltes tilståelse. Normalstraffen på 4 år ble derfor anvendt i saken. Tilståelsen ble ikke ansett å være en uforbeholden tilståelse, men fordi tiltalte hadde innrømmet samleie ovenfor fornærmede, kunne dette ha vært av betydning for at politiet fikk kunnskap om forholdet. Det ble gitt fradrag på 10% for innrømmelsen, og domfelte fikk fengsel i 3 ½ år.

I Rt. 2013 s. 856 ble det ikke gitt fradrag for tilståelsen i en sak om sovevoldtekt. Tiltalte hadde erkjent det faktiske forholdet, men forklaringen hans hadde endret seg underveis. Det forelå tilstrekkelig med beviser i saken og tiltaltes tilståelse hadde dermed ikke hatt betydning for oppklaring av saken. Det ble også forsøkt å føre bevis om fornærmedes seksuell adferd uten at lagmannsretten fant dette relevant. Tiltalte ka dermed heller ikke bidratt til å forenkle saken for fornærmede.

I Rt. 2014 s. 1145 gjaldt saken flere tilfeller av voldtekt og voldtektsforsøk over en lang periode. I saken ble det anført fra tiltaltes forsvarer at tiltalte hadde erkjent å ha hatt sex med de fornærmede og dette måtte tillegges vekt i formildende retning. Høyesterett viste til at det ikke forelå en tilståelse etter 1905 strl. § 59 annet ledd, og at erkjennelsen hadde ikke hadde betydning i saken. Høyesterett vektla ikke tiltaltes erkjennelse som en formildende omstendighet.

De prosessøkonomiske hensynene bak tilståelsefradraget blir i størst grad ivaretatt i de tilfellene der tilståelsen er uforbeholden og kommer på et tidlig tidspunkt. Det kreves mindre ressurser til etterforskning der mistenkte tilstår tidlig på etterforskningsstadiet enn der mistenkte nekter for handlingen. Dette er en besparelse av samfunnets ressurser og bakgrunnen for at disse tilståelsene gis tyngre vekt som formildende omstendighet enn andre tilståelser. Uforbeholdne tilståelser fører jevnt over til at fengselsstraffen reduseres med rundt en tredjedel. Likevel har tilståelser som ikke faller inne under strl. § 78 bokstav f) blitt vektlagt som formildende på ulovfestet grunnlag. Disse har normalt liten prosessøkonomisk betydning, men kan føre til en forenkling av iretteføringen. Det er også særlig hensynet til belastningen for fornærmede som oppstiller gode grunner for at den siktede gis et incentiv til å komme med en senere tilståelse. På bakgrunn av at disse tilståelse ikke sparer samfunnets ressurser på samme måte som de uforbeholdne tilståelsene gis disse tilståelsene bare en tiendedel fradrag i fengselsstraffen, et betydelig mindre fradrag enn de uforbeholdne tilståelsene.

6 Konklusjon

6.1 Oppsummering av funn

Ette å ha gjennomgått en rekke avgjørelser fra Høyesterett vil jeg innledningsvis kommentere at lovendringen i 2010 synes å ført til en endring i Høyesteretts fremgangsmåte når de skal fastsette av passende straff for seksuallovbruddene sammenlignet med fremgangsmåten som ble benyttet før lovendringen. Selv om rettskildemateriale fra tiden før lovendringen ikke har vært en del av denne avhandlingens hoveddel, har flere avgjørelser fra tiden før inngått i andre deler av avhandlingen. Avgjørelsene før og etter lovendringen synes å ha vesentlige forskjeller i hvordan Høyesterett griper tak i straffeutmålingsspørsmålet. Avgjørelsene fra tiden før lovendringen baserer seg i det vesentligste på å sammenligne den foreliggende hendelsen med tidligere enkeltsaker, for å deretter lete etter likheter og ulikheter i det faktiske forholdet. Derimot tar avgjørelsene etter lovendringen lojalt utgangspunkt i normalstraffenivået for å deretter oppstille straffeutmålingsmomenter som taler for at straffen skal settes opp eller ned.

Nyinnføringen av normalstraffer kunne tilsi at domstolenes anledning til fastsette straffenivået i enkeltsaker ble begrenset. Sammen med detaljerte retningslinjer i forarbeidene kunne innføringen av normalstraff tilsi at straffeutmålingen nærmet seg en standardisering, slik som ved straffeutmålingen for tilfeller av promillekjøring. Herunder at straffeutmålingsmomentene ville miste noe av sin vekt i utmålingen. Mine funn etter å ha gjennomgått Høyesteretts praksis gjennom nesten ti år tilsier derimot at dette ikke er tilfellet.

Selv om Høyesterett tar utgangspunkt i normalstraffen vektlegges fortsatt «hundrevis» av ulike momenter. Avhandlingens funn tilsier at skjerpene momenter oftere er å anse som relevante enn formildende momenter.

Av skjerpene momenter er det særlig momenter knyttet til forhold ved handlingen som vektlegges særlig tungt. At handlingen er utført på en særlig brutal eller krenkende måte blir ilagt betydelig skjerpene virkning. Overfallsvoldtekter, overgrep som er særlig skremmende og overgrep utført på steder der fornærmede skulle føle seg trygg faller inn under dette.

Gjerningsmannens forsett er også av stor betydning som skjerpene. Handlinger som fremstår som planlagte og beregnende, og som innebærer utnyttelse for å oppnå seksuell omgang ilegges høyere straff enn impulshandlinger. At en planlagt handling straffes streng illustreres ved at Høyesterett har gitt påslag i straff på 1 ½ år for neddoping av fornærmede. Også den omstendigheten at gjerningspersonen er tidligere domfelt for lignede forhold er vektlagt svært tungt i skjerpene retning.

Også hvem fornærmede er har hatt betydning i skjerpene virkning. Likevel fremstår omstendigheter knyttet til fornærmede å være av mindre betydning enn omstendigheter knyttet til selve utførelsen av ugjerningen. At fornærmede var ung eller særlig sårbar, at det var en tillitsrelasjon mellom fornærmede og gjerningspersonen og at overgrepet fikk uvanlige konsekvenser for fornærmede er ansett å være skjerpene. Slike omstendigheter er i enkelte avgjørelser gitt noe vekt, men har ikke ført til betydelige påslag i fengselsstraffen.

Formildene momenter er ikke trukket frem like hyppig som skjerpene momenter. Formildende momenter har heller ikke ført til like store endringer i straffenes utgangspunkt som skjerpene momenter.

Det momentet som er vektlagt oftest og som har størst utslag i straffeutmålingen er tilståelser. Både uforbeholdne og forbeholdne tilståelser er gitt vekt i formildende retning. Uforbeholdne

tilståelser har selvsagt gitt et langt større fradrag enn uforbeholdne. At gjerningsmannen er under 18 år har også gitt markerte fradrag i straffene. Ved mindreårige gjerningsmenn er også andre straffarter enn fengselsstraff benyttet og der fengselsstraff har vært benyttet har deler av straffen blitt gjort betinget. I mer alvorlige saker har Høyesterett konkludert med at ungdomsstraff ikke kan anvendes. Om dette er en god løsning er et for omfattende tema til å kunne drøfte det her, men spørsmålet kunne vært et aktuelt for en annen masteravhandling.

Forhold ved overgrepets karakter ansees sjeldent å være relevant som formildende. Det vektlegges ikke at voldsbruken har vært minimal. Impulshandlinger ansees å være mindre grove enn planlagte overgrep, men fradraget for impulshandlinger har ikke ført til store fradrag fra normalstraffene. Heller ikke forhold ved fornærmede synes å kunne vektlegges. Tidligere samliv eller seksuell omgang mellom de involverte skal som hovedregel ikke ansees å være formildende.

Selv om straffeutmålingen til en viss grad har blitt mer standardisert har fortsatt enkelte straffeutmålingsmomenter betydelig vekt ved straffeutmålingen. Likevel viser gjennomgangen av utmålingsmomenter at flere momenter fremstår å være uten betydning for fastsettelsen av straffen. Blant annet vises det i tilfellet hvor en 71 år gammel kvinne ble forsøkt voldtatt (se punkt 4.4.1) til at det foreligger flere skjerpende momenter, men ingen av disse synes å tilsi at straffen skal settes høyere. Heller ikke det forhold at samleiet er ubeskyttet synes å gi utslag i straffen (se punkt 4.4.2). Denne vurderingen fremstår som uklar. Det kan stilles spørsmål ved hvorvidt denne vurderingen skyldes at Høyesterett ønsker å være lojal mot lovgivers normalstraff og ikke dermed ikke anser momentene å være skjerpende nok til at de kan gi utslag i straffen.

7 Kilder

Lover

Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges grunnlov

Lov 22. mai 1902 nr. 10 Alminnelig borgerlig straffelov

Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff

Lov 19. juni 2009 nr. 97 om dyrevelferd

Forarbeid

NOU 1997:23 Seksuallovbrudd - Straffelovkommisjonens delutredning VI

NOU 2002:4 Ny straffelov - Straffelovkommisjonens delutredning VII

Ot.prp. nr. 20 (1991-1992) Om endringer i straffeloven og skadeserstatningsloven m.m

Ot.prp. nr.28 (1999–2000) Om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd)

Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv

Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

Prop. 97 L (2009-2010) Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)

Internasjonale kilder

4. november 1950 Europarådets konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (EMK)

16. desember 1966 De forente nasjoners internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP)

Rettspraksis

Rt. 1912 s. 624

Rt. 1921 s. 827

Rt. 1938 s. 56

Rt. 1938 s. 614

Rt. 1970 s. 1110

Rt. 1985 s. 202

Rt. 1990 s. 319.

Rt. 1991 s. 554

Rt. 1998 s. 1207

Rt. 2002 s. 436

Rt. 2002 s. 1210

Rt. 2003 s. 625

Rt. 2004 s. 252

Rt. 2005 s. 663

Rt. 2008 s. 1295

Rt. 2009 s. 1412

Rt. 2009 s. 1423

Rt. 2011 s. 734

Rt. 2011 s. 1013

Rt. 2012 s. 1103

Rt. 2013 s. 193

Rt. 2013 s. 625

Rt. 2013 s. 671
Rt 2013 s. 751
Rt. 2013 s. 776
Rt. 2013 s. 848
Rt. 2013 s. 853
Rt. 2013 s. 856
Rt. 2013 s. 1121
Rt. 2013 s. 1239
Rt. 2014 s. 637
Rt. 2014 s. 1145
Rt. 2015 s. 401
Rt. 2015 s. 1089
HR-2016-287-A
HR-2017-570-A
HR-2017-968-A
HR-2017-1282-A
HR-2017-2327-A
HR-2018-568-A
HR-2018-675-A
HR-2018-1340-U
HR-2018-2096-A
HR-2019-608-A
HR-2019-721-A
HR-2019-2048-A
HR-2019-2169-U
HR-2020-587-U
HR-2020-739-A

HR-2020-793-A

HR-2020-976-A

Litteratur

Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5 utg. (Oslo 2017)

Haugen, Finn og Efstestad, Jon Sverdrup, *Strafferett – håndbok*, 5. utg. (Oslo 2019)

Matningsdal, Magnus, *Norsk spesiell strafferett*, 2. utg. (Bergen 2017)

Skoghøy, Jens Edvin Andreassen, *Rett og rettsanvendelse* (Oslo 2018)

Artikler i tidsskrifter og artikkelsamlinger

Ertzeid, Aina, «Straffeloven § 192 om voldtekt – et supplement til pensum i spesiell strafferett», *Jussens venner* 2006 s. 337-371

Hansen, Rune, «Fra utuktig omgang til sovevoldtekt – straffeutmåling på ville veier», *Lov og Rett* 10/2013 s. 688-701

Øie, Toril M., «Lovgiversignaler om straffutmåling for voldtekt», *Tidsskrift for strafferett* 04/16 s. 375-391

Internettkilder

Advokatbladet 6. nov. 2018, Intervju med bistandsadvokatene Hege Salomon og Kristin Fagerheim Hammervik, <https://www.advokatbladet.no/bistandsadvokater/bistandsadvokater-vil-gi-mulighet-til-a-fravike-minstestStraff-i-voldtektssaker/115497>, sist sjekket 31.05.20

Klassekampen 5. aug. 2016, Intervju med advokat Harald Stabell, <https://www.klassekampen.no/article/20160805/ARTICLE/160809965>, sist sjekket 31.05.20

Norsk helseinformatikk (NHI.no), Psykiske reaksjoner etter seksuelle overgrep, <https://nhi.no/forstehjelp/akuttmedisin/diverse/psykiske-reaksjoner-etter-seksuelle-overgrep/> sist revidert 07.05.2019, sist sjekke 30.05.20

Politiet Kripos rapport «Voldtektssituasjonen i Norge 2018» - <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/voldtekt-og-seksuallovbrudd/voldtektssituasjonen-i-norge-2018.pdf>, sist sjekket 30.05.20

Rettsdata.no Norsk lovkommentar til strl. § 78 bokstav f) ved Magnus Matningsdal sist revidert 01.01.20,

<https://min.rettsdata.no/Dokument/gL20050520z2D28z2EzA778?directHit=1&dq=strl.%20%2078¬eid=gN20050520z2D28z2E624,gN20050520z2D28z2E638,gN20050520z2D28z2E637>, sist sjekket 24.05.20

Thoresen, Hjemdal « Vold og voldtekt i Norge - en forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv»

https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/11/vold_og_voldtekt_i_norge.pdf, sist sjekket 30.05.20

VG artikkel, 13.des. 2018

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/VR7PB4/vil-endre-minstestrafen-for-voldtekt-en-fallitterklaering>, sist sjekket 02.05.20

